

2024-10

jaargang 55
nummer 10
december 2024 / januari 2025

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

Sinds 1856

**zaterdagmiddag 7 december:
ATHEÏSMEDAG
(met de Atheïst v/h Jaar)
zie p. 3 en 4**

**Kerst-
mythen**

**Moderne
profeten**

**Hard en zacht
atheïsme**

**Piramide-
spelen**

PODCASTS

Podcasts van De Vrije Gedachte over diverse onderwerpen worden verzorgd door bestuursleden Bart Collard en Floris van den Berg.

Ook bestuurslid Stanley Bakker verzorgt podcasts, samen met Teun de Jong; deze dragen de titel "Kritisch bekeken" en hebben kwakzalverij in de breedste zin van het woord als onderwerp.

De programma's zijn op YouTube, dus met video, te bekijken via:

<https://www.youtube.com/@verenigingdevrijegedachte4805/videos>

Tevens zijn de podcasts van Floris en Bart op Spotify te beluisteren via:

<https://open.spotify.com/show/6J0uDTp0PTo6qrumVR1DZQ?si=e514d8d-cdb31426d>

of: <https://spoti.fi/3ZymQCb>

Als u zich 'abonneert' op de podcasts en deze 'volgt' via deze kanalen en tevens 'likes' uitdeelt zullen de podcasts sneller gevonden worden, ook door niet-leden. Zo kunt u helpen om de boodschap van DVG verder en sneller te verspreiden buiten onze vereniging.

WEBSITE

Op onze website devrijegedachte.nl is kandidaat-bestuurslid Martin Harlaar aan een serie artikelen begonnen waarin hij uiteenzet wat hij als gevaren van de genderideologie beschouwt.

COVER:

Voorkant: Fantasiebeeld van moderne profetes, gegenereerd met Photoshop AI (zie pag. 18).

Achterkant: Guggenheim Museum in New York, foto van Ichigo121212 op Pixabay;
British Museum in Londen, foto van Aurélien Barre op Pixabay

Bezoek onze website
devrijegedachte.nl

Bezoek onze Facebook-pagina
De Vrije Gedachte

(zie pag. 6)

De Vrijdenker

jaargang 55 • nummer 10 • december 2024 / januari 2025

INHOUD

Titel	Auteur	Pag.
• DVG op het WWW	Redactie	cover
• Informatie De Vrije Gedachte / Colofon De Vrijdenker	Bestuur/Redactie	2
• Aankondiging Atheïsmedag 7 december	Bestuur/Redactie	3+4
• Antwoorden op moeilijke vragen (2, slot), drie essays vertaald door <i>René van Elst</i>	<i>Joseph H. McKenna</i>	5
• Waarom ik geen martelaar word	<i>Anton van Hooff</i>	6
• Brievenrubriek		8
• Atheïst van het Jaar 2024 aan het woord, ingeleid door <i>Martin Harlaar</i>	<i>Stine E. Jensen</i>	9
• De reli-aaibaarheidsfactor	<i>Jurjen Dijkstra</i>	11
• Brulaap of Reiki?	<i>Enno G.J. Nuy</i>	14
• Werelds Nieuws	<i>René van Elst</i>	15
• Jehovah's ouderlingen	<i>Anton van Hooff</i>	19
• Waar is het gezonde verstand gebleven?	<i>Enno G.J. Nuy</i>	21
• Kerstmythologie	<i>Anton van Hooff</i>	23
• Schlanger, Zoë – <i>Lichteters. Wat we van planten kunnen leren</i> (boekbespreking)	<i>Enno G.J. Nuy</i>	26
• Vrijdenker van het jaar 1554: Castelli, pleiter voor religieuze verdraagzaamheid	<i>Anton van Hooff</i>	29
• De fascinerende wereld van de piramidespelen	<i>Richèl Bilderbeek</i>	31
• Geen vet op het etiket	<i>John Vink</i>	33
• Verlicht of Verblind? Een Zoektocht naar Zingeving of is het slechts een Ego-reis?	<i>Stanley Bakker</i>	35
• Auteurs / Aanwijzingen voor auteurs	Redactie	36

Extra online Algemene Ledenvergadering 2024 uitgesteld

De aangekondigde extra Algemene Ledenvergadering, die online zou plaatsvinden op 17 november, hebben wij helaas moeten uitstellen tot een bij het ter perse gaan van deze *Vrijdenker* nog niet bekende datum. Het is de bedoeling om tijdens de extra bijeenkomst specifiek op de financiën in te gaan. Het opstellen van het overzicht van de financiële stand van zaken en van een begroting is meer werk gebleken dan verwacht door een noodzakelijke overstap naar een andere methode van *accounting* (van *cash* naar *accrual*) voor de laatste drie jaar. Wij hopen op jullie begrip hiervoor en zullen jullie zo spoedig mogelijk informeren over de nieuwe datum.

Bestuur De Vrije Gedachte

Mededeling van de redactie

Eelko de Vos heeft ons laten weten dat hij door drukke andere bezigheden niet meer in de gelegenheid is om als redacteur aan ons blad mee te werken. Met veel spijt en met dank voor zijn bijdragen nemen wij daarom afscheid van hem. Wij hopen echter dat hij als auteur u en ons nog wel eens een plezier kan doen.

René van Elst

INFORMATIE

De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte is opgericht in 1856 onder de naam De Dageraad.

Bestuur:

Stanley Bakker - penningmeester/ledenadministrateur
 Floris van den Berg - voorzitter
 Bart Collard - secretaris
 Willem Vermaat

Postadres en telefoonnummer:

De Vrije Gedachte
 Postbus 60278
 1320 AH Almere
 tel. 06-28301336

E-mail:

bart.collard@outlook.com

IBAN:

NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl
 Postadres en telefoon: zie hiernaast

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

Zie "Kosten" hieronder in het Colofon van dit blad

Internet:

- Website: devrijegedachte.nl
- YouTube-kanaal: Vereniging DeVrijeGedachte
- Facebook-pagina: De Vrije Gedachte

Bakker - Vermaat - Collard - Van den Berg

COLOFON

De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Redactie:

René van Elst – hoofd- en eindredacteur, opmaker
 Maarten Gorter – coördinator
 Anton van Hooff
 Hans de Vries

Postadres en telefoon:

zie hierboven bij de informatie over DVG

E-mail:

redactie@devrijegedachte.nl

Website:

zie hierboven bij de informatie over DVG

(Leden- en) abonnementsadministratie:

Zie hierboven bij de informatie over DVG

Kosten (ingegaan 2018):

- Lidmaatschap met abonnement € 62,— p.j.
- Lidmaatschap zonder abonnement € 30,— p.j.
- Abonnement € 36,— p.j.
- Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar) met abonnement € 30,— p.j.
 Zie ook de aanbieding onderaan!
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld. A.u.b. digitaal aanleveren. Zie de aanwijzingen achterin dit blad.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
 ISSN: 1872-1478

Disclaimer: De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven. De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.

VOORDEELAANBIEDING VOOR JONGEREN

Ben je atheïst (of denk je erover om het te worden) en jonger dan 25 jaar, profiteer dan van ons aanbod.

Als je je aanmeldt als nieuw lid dan krijg je een heel jaar lang 50% korting op De Vrijdenker. Je betaalt dan dus geen € 30,- maar slechts € 15,- voor 10 nummers!

Meld je aan op de site www.devrijegedachte.nl of via info@devrijegedachte.nl en vergeet niet je geboortedatum te vermelden.

Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte
en het Belgische Humanistisch Verbond presenteren met trots

ATHEÏSMEDAG 2024

Over de noodzaak van religiekritiek

Atheïstisch Vuurwerk & Atheïst van het Jaar

Stine Jensen, auteur van *Goddeloos. Waarom we atheïsme nodig hebben* (2024)
zal worden uitgeroepen tot Atheïst van het Jaar 2024

Datum: zaterdag 7 december 2024

Tijd: 13.00-17.30 uur met aansluitend borrel, inloop 12.30 uur

Locatie: Debatcentrum De Balie in Amsterdam

Entree: leden van DVG en van het Belgische Humanistisch Verbond € 15,-,
niet-leden € 25,-; inclusief koffie/thee in de pauze

Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte en het Belgische Humanistisch Verbond presenteren vol trots Atheïsmedag 2024: een inspirerende middag vol scherpe inzichten, kritische voordrachten en prikkelende discussies over de rol van religie in de samenleving. Zes religiekrakers, muziek, en de uitreiking van de titel Atheïst van het Jaar maken dit evenement tot een absolute must voor iedereen die vrijheid van denken en meningsuiting hoog in het vaandel heeft staan.

Ondanks honderden jaren religiekritiek blijft religie hardnekkig voortwoekeren. Niet alleen snijden de argumenten voor het bestaan van god, goden, eenhoorns en andere verzinsels geen hout, ook heeft religie dikwijls een slechte invloed op de levens van mensen. Er is noodzaak om religie te bekritisieren, zowel de waarheidsclaims als de morele claims.

Mis het niet! **Meld je aan en betaal via de website**

<https://www.eventbrite.nl/e/tickets-atheismedag-2024-1059470407509>

voor deze middag vol inzichten, dialoog en inspiratie.

Het Vrijdenkersboek 2024 *Op het scherp van de snede* is voor leden gratis beschikbaar (15 euro voor niet-leden). *Goddeloos. Waarom we atheïsme nodig hebben* van Stine Jensen zal deze middag te koop zijn voor € 10,- in plaats van € 14,99.

Programma:

12.30-13.00: inloop

13.00-13.05: Welkom door dagvoorzitter Willem Vermaat

13.05-13.15: Openingsdialoog door Johan Braeckman & Floris van den Berg (vz DVG)

13.15-13.35: Voordracht 1: Dirk Verhofstadt: Atheïsme als grondslag van de moraal

13.35-13.55: Voordracht 2: Johan Braeckman: Atheïsme als uitkomst van kritisch denken

13.55-14.05: Muziek

14.05-14.25: Voordracht 3: Anne Provoost

14.25-15.00: Pauze met koffie & thee, verkoop van *Goddeloos. Waarom we atheïsme nodig hebben* en uitreiking/verkoop van het *Vrijdenkersboek 2024*.

15.00-15.20: Voordracht 4: Paul Cliteur: De noodzaak van moreel Esperanto

15.20-15.40: Voordracht 5: Elma Drayer

15.40-15.50: Muziek

15.50-16.10: Voordracht 6: Floris van den Berg: Hoe komen we van religie af?

16.10-16.30: Pauze

16.30-16.40: Laudatio voor Atheïst van het Jaar: **Stine Jensen**

16.40-17.00: Dankwoord/voordracht door Atheïst van het Jaar Stine Jensen

17.00-17.30: Vragensessie

17.30-17.40: Wrap up door dagvoorzitter

17.40: Napraten; eventueel nog uitreiking/verkoop van de genoemde boeken.

[Z.o.z. voor informatie over de sprekers]

Willem Vermaat (1989) is dierethicus en werkt als docent communicatieve vaardigheden aan de TU Delft. Hij geeft lezingen over dierethiek, carnisme en veganisme en schreef opinieartikelen voor onder meer NRC Handelsblad, de Volkskrant en Trouw. Van zijn hand verscheen in 2021 *Waarom we geen hondenmelk drinken*.

Johan Braeckman (Wetteren 1965) is filosoof, tot voor kort hoogleraar wijsbegeerte aan de Universiteit Gent. Mede-oprichter van 'De Maakbare Mens' en redactielid van *Wonder en is gheen wonder*, het tijdschrift van SKEPP. Van 2003 tot 2008 bijzonder hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam.

Floris van den Berg (Naarden 1973) is milieufilosoof aan de Universiteit van Utrecht, voorzitter van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis. Van hem verschenen diverse boeken, zoals *Hoe komen we van religie af?* en (het meest recent) *Recalcitrant*.

Dirk Verhofstadt (Dendermonde 1955) promoveerde in 2010 te Gent in de moraalwetenschappen. Hij is emeritus hoogleraar Media en Ethiek, politiek filosoof en publicist en auteur van o.a. het boek *Atheïsme als basis voor de moraal* en – met Paul Cliteur – van het *Atheïstisch Woordenboek*. Kernlid van de onafhankelijke liberale denktank 'Liberales'.

Anne Provoost (Poperinge 1964) is een Vlaams schrijfster van romans, kinder- en jeugdliteratuur en essayiste. Haar boeken kregen talrijke prijzen. Ze is lid van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren. In 2008 publiceerde ze het essay *Bemide Ongelovigen*, waarin ze een 'religiometer' presenteert als meetinstrument voor iemands graad van (on)gelovigheid.

Paul Cliteur (Amsterdam, 1955) is een Nederlands rechtsfilosoof en voormalig politicus. Hij staat bekend om zijn rechts-liberale inslag, zijn atheïsme, republicanisme en inzet voor dierenrechten. Hij is onder meer voorzitter van het Humanistisch Verbond en Eerste Kamerlid voor Forum voor Democratie geweest. Schreef vele boeken over rechtswetenschap en -filosofie, darwinisme, atheïsme, humanisme, moraal etc.

Elma Drayer (Drachten, 1957) is een Nederlandse schrijfster, columnist en redactrice. Zij studeerde Nederlandse taal en letterkunde aan de Vrije Universiteit. Sinds februari 2015 is zij columnist bij De Volkskrant, eerder was zij redactrice bij Vrij Nederland en columnist van Trouw. Zij is republikein en atheïst. Haar werk *Witte schuld. Over identiteitspolitiek* werd bekroond met de Prinsjesboekenprijs 2020.

Stine Eilskov Jensen (Hillerød, 1972) is een in Denemarken geboren filosofe en publiciste/columniste. Zij studeerde literatuurwetenschappen (met doctoraal cum laude) en filosofie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ze promoveerde in 2002 aan de Universiteit Maastricht op het proefschrift *Waarom vrouwen van apen houden*. Zij was docente aan de Vrije Universiteit. In 2022 werd ze benoemd tot bijzonder hoogleraar Publieksfilosofie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Ze schreef diverse boeken en maakte TV-series over filosofie. Was vroeger fel atheïst en nu "opgewektere atheïst". Haar nieuwste publicatie heet *Godeloos*, zij pleit daarin voor een radicaal, maar ook teder atheïsme, dat vrijmoedig van zich laat horen wanneer het gaat om hete hangijzers die te maken hebben met religie.

Bart Collard (Elsloo (L) 1988), secretaris van DVG, is criminoloog en docent/coördinator aan de Politieacademie. Hij schrijft over ecohumanistische onderwerpen. Momenteel werkt hij aan een proefschrift over terrorisme en religie aan de Universiteit Leiden. Recent boek: *Het recht op misinformatie*.

Antwoorden op moeilijke vragen (2, slot)

Drie essays van *Joseph H. McKenna, Ph.D.*

Hoofddocent Geschiedenis van Religieuze Ideeën, University of California, Irvine.
Gepubliceerd op de website Huffpost.

Vertaald door *René van Elst*

Religieuze verhalen over het begin van de wereld beschrijven vaak utopieën uit het verleden – volmaakte plaatsen die dienen om welk heden dan ook te veroordelen als moreel inferieur en voor verbetering vatbaar. Deze utopieën hebben nooit bestaan (geen paradijs dus). Maar zulke fictieve verhalen over een perfect verleden dienen als utopische aanklachten tegen het heden.

Religieuze verhalen over het einde van de wereld beschrijven vaak gruwelijke dystopieën – moreel aangetaste plaatsen die dienen om elk huidig moment te veroordelen als een gevaarlijk hellend vlak naar ethische vergetelheid. Schilderingen van zulke dystopieën zijn leerzame verzin-sels, geen vensters op werkelijke toekomstige gebeurtenissen.

Letterlijk nemen van deze verhalen betekent het niet zien van het punt van hun literaire kunst. De auteurs die zich deze verhalen voor de geest haalden, wisten dat ze geen werkelijke gebeurtenissen afbeeldden en hadden nooit de bedoeling om de verhalen letterlijk te nemen.

Het werkelijke einde van de wereld en het religieuze gebruik ervan

Het werkelijke einde van de wereld komt pas over zeven miljard jaar, in samenhang met de dramatische stuip-trekkingen van onze zon, waarbij ook de andere planeten – Mercurius, Venus, Mars, Jupiter, Saturnus, Uranus, Neptunus (en Pluto?) – aan hun einde zullen komen. Tien miljard jaar bestaan hebben zal dan een goede score zijn voor Moeder Aarde, die al onze overblijfselen bewaart om ze na te laten aan een weldadige oven genaamd Sol, Solle, Sonne, Zon en duizend andere namen.

Een langlevende aarde hoeft voor de andere wereld, de andere kant, de hemel, de hel of welke plaats daartussenin dan ook, geen probleem te zijn. De andere wereld was al een eeuwigheid in bedrijf, wat een stuk langer is dan de tien miljard jaar die aan de aarde zijn toebedeeld, en die andere wereld marcheert verder naar de toekomstige eeuwigheid. Wat de menselijke bewoners van de andere wereld betreft, ze zijn de andere wereld binnengegaan sinds de Cro-Magnons dertigduizend jaar geleden Europa vulden in berensokken en -mantels. En de bewoners van de aarde kunnen honderdduizenden jaren, misschien wel miljoenen, de andere wereld blijven betreden. Aan de andere wereld, die misschien 'buiten de tijd' bestaat, doet de lange levensduur van de aarde niets af.

Het religieuze gebruik van het feitelijke einde van de wereld, over zeven miljard jaar, omvat het volgende advies: Haal het moreel beste uit je bijna een eeuw zuurstof-gevoerd bestaan, en houd, in de jaren dat je ademhaalt, van de andere levende wezens waarvan de tijd op aarde die van jou overlapt, en waardeer het heden met het oog op de toekomst en rekening houdend met het verleden. En lach

(mild) om al diegenen die veronderstellen een einde te zien waar alleen maar meer begin is.

[Ik merk op dat McKenna er naast zit wat betreft de bestaanstijd van de aarde; volgens de vigerende inzichten bestaat de aarde ca. 4,5 miljard jaar en is het einde over ca. 5 miljard jaar te verwachten. R.v.E.]

Wat is bidden?

Alle religies, behalve sommige vormen van het boeddhisme, bevelen gebed aan. Bidden is in het Latijn *preca-re*, wat smeken betekent, en dat is het precies: smeken, smeken, smeken tot een God, of een andere bovenaardse figuur, zoals een heilige.

Als je hart van doordringbaar spul is gemaakt, kan het zien van mensen in gebed je tot tranen toe ontroeren. Waarom? Omdat het gebed misschien wel het meest communicatieve gebaar is dat een mens kan maken, omdat het alle hoop en wensen, alle wensen en verlangens van de hele mensheid omvat, samengebald in het voelen en uiten van privé of publiekelijk bedelen.

Realiseer je je dat de meeste mensen die je ziet, ergens in de loop van hun zeventien uur durende dagelijkse waakzaamheid, de andere wereld om iets smeken? Miljar-den gebeden stijgen dagelijks op.

Als iemand je oprecht om iets zou smeken, op zijn knieën en op een meelijwekkende toon, zou je dan niet ontroerd zijn? Zou je bovendien, als het in je macht lag om het te doen, het verzoek niet inwilligen?

Het zou afhangen, zeg je, van waar om werd gesmeekt. Mensen smeken om leiding bij grote en kleine levenskeuzes. Zou je begeleiding willen geven? Mensen smeken om gezondheid, voor zichzelf en voor kinderen en voor vrienden en familie. Zou je ze gezondheid geven? Mensen smeken om hun leven. Zou jij hun leven verlen-gen? Mensen smeken om vergeving. Zou je vergeven? Mensen smeken heiligen om voorbede te doen bij nog hogere machten. Zou je voorbede doen?

Sommige oude, momenteel dode, religies en sommige varianten van de huidige levende religies bedenken formulegebeden voor verschillende toepassingen en naaien en binden ze samen tot gebedenboeken. Deze religieuze gevoeligheid bekleedt elk woord van een gebed met een doeltreffende kracht, zodat er niet van de formule van het gebed kan worden afgeweken zonder het effect te verzwakken. In deze visie zijn God en de heiligen pietluttige rechters die formalistisch oordelen.

Filosofische theologen hebben zich altijd gestoord aan het idee dat menselijke emoties en woorden, geopenbaard in het smeken om gebed, een onveranderlijk wezen als God zouden kunnen veranderen. Onveranderlijkheid

werd geacht een van Gods volmaakte eigenschappen te zijn. Maar als God een gebed verhoorde, zou God bewogen zijn tot verandering. Dit werd als een probleem beschouwd. Het probleem werd opgelost door deze slimme constructie: gebed beweegt of verandert God niet, maar het stelt de smekeling in een positie om door God bewogen of veranderd te worden.

Trucs

Het doet er echter niet toe, want het is duidelijk dat de meeste gebeden niet verhoord worden, omdat ze noch God, noch de heiligen, noch mogelijk zelfs de smekeling hebben bewogen. Als je zou gokken dat een miljard gebeden onverhoord blijven voor elk gebed dat verhoord wordt, zou je waarschijnlijk een ruwe schatting van de realiteit hebben. Ook al doe je zelf altijd iets voor een bedelaar, anderen doen dat natuurlijk niet.

Een priester die ik ken, had een droom waarin de paus er getuige van was dat God niet reageerde op gebed. De psychiater van de priester zei dat de vrouw in de droom niemand minder dan God was. Hier is de droom:

De paus keek naar een vrouw die zogenaamd wijs was terwijl ze achter een gordijn stond. Mensen zaten aan de andere kant van het gordijn en konden haar niet zien. Ze vroegen van alles aan haar, want er werd gezegd dat ze

machtig en edelmoedig en verstandig was en veel kennis bezat. Ze antwoordde echter niet alle mensen. In eerste instantie leek ze alleen te antwoorden op degenen die haar bij haar juiste naam noemden. Haar correcte naam was Azra. Maar sommigen noemden haar Ella, en sommigen noemden haar Kiro, en sommigen noemden haar Brett, en sommigen noemden haar Lupe, en sommigen noemden haar Charise, en andere namen. Ze leek geen vragen te beantwoorden van degenen die haar een verkeerde naam gaven. Later stopte ze met het geven van antwoord aan degenen die niet genoeg emotie toonden bij de mondelinge indiening van hun verzoeken. Ze leek bij elke vraag passie nodig te hebben. Nog later beantwoordde ze blijkbaar alleen die verzoeken die haar interesseerden, en dat waren er maar weinig. Uiteindelijk, schijnbaar onverschillig, reageerde ze op niemand. Onder vier ogen met haar vroeg de paus de vrouw waarom wijsheid spaarzaam en stom moest zijn tegenover bedelaars. De vrouw antwoordde in het Latijn: Taciturnitas stulto homini pro sapientia est. "Voor een onwijs persoon dient stilte als wijsheid."

Toen werd de priester wakker. Vervolgens verliet hij de kerk. Hij trouwde met zijn psychiater en is nu straatmuzikant op de boulevard van Santa Monica.

Waarom ik geen martelaar word

door *Anton van Hooff*

Stel je voor dat ik onder bedreiging van foltering word geprest te erkennen dat god toch bestaat. Ik zou prompt aan de druk toegeven en aan elke geëiste vorm van geloofsbelijdenis voldoen. Dat opportunistische gedrag staat in schrille tegenstelling tot dat van de martelaar Michael Servet, die op 27 oktober 1553 in Genève langzaam als ketter werd verbrand, omdat hij geen afstand deed van zijn eigenzinnige opvatting over de goddelijke drie-eenheid. Zie ook mijn artikel over Castellio op pag. 29 van dit nummer.

Standvastig in een geloof

Hij was al evenzeer van zijn gelijk overtuigd als Calvin, de paus van Genève, die zich onfeilbaar achtte. Naar eigen zeggen had god hem de genade gegeven uit te maken wat goed en slecht was: 'Dieu m'a fait la grâce de déclarer ce qu'est bon et mauvais.'

Zelfs tijdens de tocht naar de Champel, het executie-terrein, dat toen buiten de stad lag en nu een woonwijk voor rijken is, werd Servet door een predikant bewerkt om zijn ketterse opvattingen te herroepen. Hij bleef echter volharden. Al 'aangebrand' riep hij uit: 'Jezus, zoon van de eeuwige god, heb erbarmen met mij.'

De eerste reactie bij deze gebeurtenis is er een van verwondering over zoveel standvastigheid. Maar dan bekruipt me de twijfels: is het ooit de moeite waard om voor een overtuiging het leven te geven, met andere woorden martelaar te worden?

Het begrip martelaar

De term is afgeleid van het Griekse *martus*, getuige, in het bijzonder voor het gerecht. Bij de vroege christenen kreeg het de betekenis van iemand die tot de dood toe getuigde van het geloof. Het fraaie oud-Nederlandse synoniem is 'bloedgetuige'. Het werd in de 18de eeuw gangbaar. Zo wordt Stephanos, die na Jezus' dood gestenigd werd, in die tijd aangeduid. In de uitgave van Beknopte Latijnse grammatica 1781, van Gerard Vossius, geeft de woordenlijst bij het Latijnse *Martyr*: een bloedgetuige, *Martelaar*.

Woorden ondergaan soms een vreemd lot. Van geloofsgetuigenis afleggen totterdood is de betekenis van martelen verschoven naar folteren om het geloof te verloochenen. Zelfs in NRC werd ooit onder een martelaar degene verstaan die martelt! Ja, de uitgang 'aar' is dubbelzinnig, zo is een gijzelaar iemand die gegijzeld wordt, daarom is maar het 'gijzelnemer' bedacht

Voor martelaarschap is de voorwaarde geloof. Dat begint pas met het christendom. Pas achteraf worden standvastige Joden zoals de Makkabeeën als martelaars gezien. De islam heeft het begrip geïnflateerd tot geldend voor iedere geloofsgenoot die door niet-moslims wordt omgebracht.

Martelaarschap was in het antieke heidendom echter onbestaanbaar. Het eiste namelijk geen geloof in, laat staan liefde voor de goden. Je moest ze door passende rituelen, zoals offers, hymnen, processies en zo, te vriend houden, anders pakten ze je. Het ging om gods*vrees* in let-

terlijke zin, beduchtheid voor de goden. Het was niet een zaak van recht geloven, maar van recht doen. Godsdiensthistorici stellen daarom tegenover de *orthodoxie* van monotheïstische godsdiensten de *orthopraxie* van het heidendom.

Verbijsterend martelaarschap

Het onbegrip dat het martelaarschap van Servet opwekt, leefde ook bij de Romeinse magistraten die christenen voor hun rechterstoel kregen. Er zijn heel wat verslagen, *acta*, van zulke rechtszittingen overgeleverd. Ze volgen een standaardpatroon. Op de vraag naar de naam antwoordt de beklaagde uitdagend: 'Ik ben christen (*christianus sum*).' Dan laat de christen zich gaan in een uiteenzetting over één god, die zijn uit een maagd geboren zoon heeft laten doodmartelen, waardoor eeuwig leven aan iedereen, zelfs vrouwen en slaven, werd verzekerd. Doorgaans hoort de rechter het bizarre betoog beleefd aan.

De oudheid was nu eenmaal wel wat gewend op het gebied van rare geloofsvoorstellingen, vooral als ze uit het oosten kwamen, zoals die van Isis, Kybele en Mithras. En dit was dus Jezus. Er was ook niets op tegen om eens flink te winkelen bij diverse religieuze genootschappen. Sommigen vereerden een bepaalde godheid in het bijzonder. De godsdiensthistorie plaatst daarom naast het (exclusieve) monotheïsme het *henotheïsme*, bijzondere toewijding tot één godheid, waarbij het bestaan van andere niet wordt uitgesloten. Het doet denken aan de bijzondere devotie die katholieken voor één heilige konden koesteren. Als die je gebeden niet verhoorde, wendde je je gewoon tot een andere heilige.

Religieus winkelen tegenover godsdienstig monopolie

Zo ondergingen heel wat antieke mensen voor alle zekerheid allerlei inwijdingen. Maar nu werd de rechter geconfronteerd met iemand die de waarheid in pacht had: alleen het geloof in zijn ene god was geoorloofd. Goed en wel, maar een paar wierookkorrels branden voor het beeld van de keizer was toch niet meer dan een daad van goed burgerschap, niet? Uit de *acta* rijst vaak het beeld op van een verbijsterde, maar goedwillende ambtsdrager, die de christen haast smeekt om toch niet voor zoiets onbenulligs als een geloofsovertuiging het leven veil te hebben. Maar als je als bloedgetuige stierf, werd je een *sanctus*, een heilige, die zeker kon zijn van een eeuwig heil. Het kwam wel eens voor dat een christen zich in zijn fanatisme op de brandstapel van een veroordeelde geloofsgenoot wierp, maar de verslagen van zulk spontaan gedrag werden later omgewerkt, toen het christendom eigendoding tot zelfmoord had verklaard.

Die verbijstering van de Romeinse magistraat voel ook ik, bijvoorbeeld als ik lees dat Henk Sneevliet en de zijnen onder het zongen van de Internationale naar de executie gingen, trouw aan het seculiere geloof van het internationaal communisme. Wat kan een ideologie een mens toch deformeren.

Net als 'mijn' antieke heidense geestverwanten kan ik me indenken dat je het eigen leven opoffert voor dat van een ander of als tirannendoder voor de vrijheid van de gemeenschap, maar voor een overtuiging word ik geen martelaar.

Color, verwe. Fur, een dief.
Martyr, een bloedgetuige, Martelaar.

Uit de woordenlijst van de *Grammatica Latina Contracta* van Vossius

Monument in 1903 in Champel opgericht ter ere van Servet

Stephanos, de eerste martelaar, wordt gestenigd, Jan Luyken

Christenen voor de leeuwen

Een aspirant-martelaar wordt gesommeerd een brandoffer voor het keizerbeeld te brengen

BRIEVENRUBRIEK

[Zie in connectie met de onderstaande brief van Matthew de Roode ook het artikel van Enno Nuy *Waar is het gezond verstand gebleven?* op pag. 21 van dit nummer.]

Hee redactie,

Dat artikel van Jeroen Jansen in de meest recente Vrijdenker, dat was een parodie toch? Een subtiele verwijzing naar de verkiezingsuitslag in de Verenigde Staten en de algemene verrechtsing in de wereld, waar feiten niet meer relevant zijn. Toch? TOCH?????

Met vriendelijke groet,

Matthew de Roode.

P.S. Jullie weten dat ik nooit te beroerd ben om een vinnig commentaar te geven op artikelen die vol staan met halve waarheden, hele leugens, grove generaliseringen en ongefundeerde gevolgtrekkingen.... maar dit broddelwerkje... bij iedere volgende paragraaf begonnen mijn ogen meer te branden. Ik had er de kracht niet voor. Sorry.

Atheïst van het Jaar 2024

Stine Jensen aan het woord

ingeleid door *Martin Harlaar*

Bij uitgeverij Prometheus verscheen het essay *Goddeloos. Waarom we atheïsme nodig hebben*. Het werd geschreven door filosofe Stine Jensen (1972) en is deel 31 van de serie *Nieuw Licht* die bedacht werd door de filosofen Frank Meester en Coen Simon. Het publieke debat is door de komst van sociale media ingrijpend veranderd, het is ‘vertwitterd’. Het verdwijnen van de nuance was de belangrijkste drijfveer voor Meester en Simon om in 2016 te beginnen met een serie filosofische pamfletten. Steeds schrijft een auteur naar aanleiding van een filosofische tekst en vragen van Meester en Simon een essay. Voor *Goddeloos* diende Friedrich Nietzsches beroemde tekst met daarin ‘God is dood’ uit *De vrolijke wetenschap* als vertrekpunt. Meester en Simon constateren dat er tegenwoordig nog maar weinig humanisten zijn die zich druk maken over het geloof, terwijl uit naam van God nog altijd de vreselijkste dingen worden gedaan. Zij vroegen aan Jensen: Is die shocktherapie van Nietzsche de juiste aanpak? Moeten we ons duidelijker uitspreken tegen het bestaan van God? Of is de huidige fluwelenhandschoentactiek juist beter? Of moeten wij, ongeloovigen, zelfs onze mond houden, omdat er uit naam van Verlichting en wetenschap net zo goed heel veel ellende in de wereld is?

Ik ga de antwoorden die Stine Jensen op deze vragen gaf niet voor u samenvatten. Ik heb er voor gekozen haar zelf aan het woord te laten. Wat volgt is het begin van haar betoog.

‘Het begon ermee dat ik in 2023 verzeild raakte in een debat over gebedsruimten op openbare scholen. Een bevriende filosofiedocent had me verteld dat een leerling tijdens de les haar hand had opgestoken. Of zij en een paar anderen de les uit mochten. ‘We moeten bidden, het is ramadan.’ De leraar, nog maar net begonnen aan zijn nieuwe baan, had geen flauw idee wat hij ermee aan moest. Het standpunt van de school bleek bij navraag duidelijk. Openbaar onderwijs doet aan geloofs onderricht, maar niet aan geloofsbeoefening. Bidden doe je thuis, niet op een openbare school. Maar daarmee namen de islamitische leerlingen geen genoegen. Ze eisten een gebedsruimte om tijdens de pauzes te bidden. Een van de argumenten was dat de lhbtqi+gemeenschap óók een klaslokaal kreeg. Als mensen met een speciale seksuele identiteit dat mogen, waarom zij dan niet met hun moslimidentiteit?’

In een column in *NRC Handelsblad* schaarde ik mij achter het besluit van de school: die hoeft de wens om te bidden niet te accommoderen. De vergelijking met lhbtqi+ noemde ik ongepast, want daar gaat het om een wekelijks en inclusief (iedereen welkom) uurtje na schooltijd waar kinderen een luisterend oor of steun krijgen als ze worstelen met hun seksuele of gendergeaardheid, bijvoorbeeld als ze niet uit de kast durven komen en daarom depressief zijn. Ik riep gelovigen op om het wezen van de openbare school te respecteren en religie niet op te dringen aan een plek die daar vanuit haar missie juist vrij van is. Publiek onderwijs dient religieus neutraal te zijn. Als islamitische leerlingen in pauzes gaan bidden, maak je religie vanzelfsprekend op school, ontstaat er so-

ciale druk, verbijzonder je een groep én verander je het idee van een pauze. De pauze is een sociaal moment, waar je iemand tegen het lijf kan lopen die anders is dan jij. Je seksuele identiteit is geen keuze, geloof is dat wel, althans, zou dat naar mijn mening moeten zijn: vrij om te kiezen, vrij om van je af te werpen ook.

Dat heb ik geweten. Op LinkedIn werd ik bedolven onder de kritiek. Het merendeel van de reacties was afkomstig van gelovigen, een aantal daarvan betichtten mij van islamofobie en racisme. Ook stelden sommigen dat ik zou zijn gezwicht voor ‘populistisch rechts’. Inderdaad kreeg ik bijval van de rechterflanken – vooral op X – wat iets anders is dan dat ik zou zijn ‘gezwicht’. De spagaat waarin ik terecht kwam was deze: ik werd aan de ene kant ingelijfd door rechtspopulisme. Anderzijds speelde de linkerkant van het politieke spectrum intussen de islamofobiekaart, en liet in hun uitingen over gebedsruimte op openbare scholen valselijk het woord ‘openbaar’ weg, door te stellen dat ‘scholen’ weigeren gebedsruimtes in te richten of niet te vermelden dat ik óók bezwaar zou hebben aangetekend tegen een christelijke of boeddhistische gebedsruimte op een openbare school. Ik wachtte intussen vergeefs op intellectuele steun vanuit de humanistische of liberale (linkse) hoek. De humanisten, van oudsher begaan met het lot van de ongelovigen en het openbaar onderwijs, hielden zich oorverdovend stil. Maakten zij zich überhaupt nog wel druk om het (on)geloof? Online ging tenminste al hun aandacht uit naar andere thema’s: het klimaat (‘ecohumanisten’), discriminatie en (trans)genderkwesties. De Vereniging van Openbaar Onderwijs was van mening dat scholen het zelf maar moesten weten en dat het ook voor ‘hipsters’ fijn zou zijn om rust te kunnen zoeken in de pauzes. De

eerste hipster die een stilleruimte eist moet zich overigens nog melden.

Ik pleit in dit essay voor een moedig en seculier atheïsme dat zich staande houdt in het maatschappelijk en politiek krachtenveld waar radicaalrechts flirt met het conservatieve christendom enerzijds en identitair links zich opwerpt als dé hoeder van de islam anderzijds. Een atheïsme dat zich niet laat kapen of inlijven door deze uitersten, maar vrijmoedig van zich laat horen wanneer het gaat om hete hangijzers: van boa tot boerka, van slachten tot seksuele voorlichting, van gebedsruimte tot *modest fashion* en weigerambtenaren. [Modest fashion betekent ‘bescheiden’ of ‘bedekte’ mode, daaronder vallen de hoofddoek en hijab, maar ook bedekte benen en armen - MH] Ik sta, om met de vitaliteit van Nietzsche te spreken, voor een baldadig teder atheïsme. Baldadig, omdat het waar nodig strijdlustig is om op te komen voor het recht om niet te geloven, te pleiten voor seculariteit en religiekritiek te leveren. Alleen in een seculiere samenleving is de mogelijkheid tot vrijheid van geloof én ongeloof gegarandeerd. Teder, omdat ik ook pleit voor een atheïsme van de zachte krachten; noem het een inclusief, zacht of spiritueel atheïsme zo je wilt. De tijd van de goddelijke brulapen die in naam van de redelijkheid en de wetenschap luid op de atheïstische trom slaan is voorbij. Mijn atheïsme is strijdvaardig, maar niet militant, mijn goddeloosheid richt zich niet tegen religie maar is areligieus. Hoe heerlijk als vastgeroeste hokjes – waaronder ‘atheïsme’ en ‘religie’ – wat minder scherpomlijnd worden, dynamisch worden, levendig ook, zodat het doorwaait, en er ook openingen ontstaan waarbij de verbinding en het gesprek tussen gelovigen en niet-gelovigen belangrijker worden dan het verschil.’

Stine Jensen is door De Vrije Gedachte uitgeroepen tot Atheïst van het Jaar 2024.

VRIJDENKERSBOEK 2024

Voor ieder lid heeft het bestuur een gratis exemplaar van het nieuwe Vrijdenkersboek *Op het scherp van de snede*. In deze bundel is een selectie gemaakt van artikelen uit de jaargangen 2022 en 2023 van De Vrijdenker. Naast religiekritiek is ervoor gekozen een vrolijker en ludieker onderwerp te selecteren waaraan de afgelopen jaren binnen De Vrije Gedachte aandacht is besteed: vrolijk vrijdenken over bloot. Ook binnen het thema bloot is er overigens veel aandacht voor religie, omdat religie een obsessie voor vrouwelijk bloot heeft.

Het boek is af te halen op de DVG bijeenkomsten in 2024. Aan leden die daarbij niet aanwezig kunnen zijn, kan het boek worden opgestuurd, na overmaking van de verzendkosten ter hoogte van € 3,70. Als u het boek thuisgestuurd wilt krijgen, maakt u dat bedrag over naar rekening NL15INGB0000274551 onder vermelding van *Vrijdenkersboek 2024* en uw adres.

De redactie
wēnst u een
prettige jaar-
wisseling en
een gelukkig
2025!

De reli-aaibaarheidsfactor

door **Jurjen Dijkstra**

Een onafhankelijke test van religies

De panelleden van ons testteam die we verschillende religies hebben laten beoordelen zijn niet bepaald tevreden, zo blijkt uit onze enquête. We vroegen naar ervaringen met reli-producten. En natuurlijk hebben we de producten ook grondig getest volgens de methode Kousbroek.

Volgens Rudy Kousbroek zegt niets iets fundamenteelers over een cultuur dan de criteria waarnaar geïnclassificeerd wordt. Met name uitheemse criteria zijn voor ons vaak onbegrijpelijk of zelfs niet essentieel. Kousbroek vertelt dat hij sinds zijn vroegste jeugd voor het dierenrijk een indeling hanteert die berust op het criterium *aaibaarheid*, die voor hem volkomen zinnig en functioneel is. Het is voor hem evident dat met die classificatiemethode de kat moeiteloos het hoogst ontwikkelde dier is dat de natuur heeft voortgebracht.

Dit is een interessante gedachte ten aanzien van religies. Er zijn nogal wat criteria om religies te beoordelen: wetenschappelijke, theologische, gefundeerde en ongefundeerde. Maar wat als we dit terzijde leggen en ze bekijken vanuit het criterium *aaibaarheid*? Een test.

Zo testen we

Een hoge *aaibaarheidsfactor* wordt volgens Kousbroek gerealiseerd als het aaien voor zowel aaiër, de consument, als geaaide, de religie, een bron van sensatie is, aaiër en geaaide gelijk zijn, en de geaaide weet waar het om begonnen is. Samenvattend gaat het erom of de consument een emotie ondervindt als het product (de religie) wordt geaaid en het product het aaien als prettig ervaart en daar welwillend op reageert.

We hebben de *aaibaarheid* getest aan de hand van praktijkervaringen van het testpanel en getoetst aan een aantal secundaire criteria. Kousbroek wijst er op dat het belangrijk is om op het hapmechanisme van het product te letten, wij hebben het testpanel gevraagd hier aandacht aan te geven.

Van elk product is een willekeurige steekproef genomen. Een testpanel van volwassenen heeft de *aaibaarheid* in de praktijk getest (zie ook het kader kinderen). Een deel van de testers had al een product in huis, meestal als kind al meegekregen. De testers hebben door middel van een enquêteformulier een score voor de *aaibaarheid* gegeven. Daarnaast was er ruimte voor persoonlijke indrukken die zijn meegenomen in de uiteindelijke score.

We hebben ook andere aspecten beoordeeld zoals verkrijgbaarheid, onderhoud en garantiebepalingen.

Onderzochte producten

We hebben de volgende producten onderzocht, in alfabetische volgorde:

1. Allah
2. Atheïst*
3. Bello*
4. Boeddha
5. God

6. Hindoe
7. Hubbard
8. Jahweh

* Opgemerkt wordt dat Atheïst en Bello geen religies zijn, zij zijn meegenomen als vergelijkingsproducten.

Verkrijgbaarheid

God, Allah, Jahweh en Hindoe zijn verkrijgbaar bij speciaalzaken waar alleen het eigen merk kan worden verkregen, waarbij die van Hindoe in Nederland dun gezaaid zijn. Opgemerkt wordt dat bij Allah vrouwen die het product willen aanschaffen alleen via een achterdeurtje de zaak binnen worden gelaten. Voor Boeddha is een bezoek aan het tuincentrum genoeg, daar zijn alle parafernalia gemakkelijk te vinden. Hubbard maakt het de consument lastiger, er zijn weinig winkels in Nederland. Hindoe en Hubbard hebben daarentegen hun marketing goed op orde met films en bekende filmsterren. De producten maken ook steeds meer gebruik van de social media, bijvoorbeeld TikTok, om reclame te maken. Bij Jahweh is het een pre als moeder het product al kent, anders is er een wachttijd van een jaar voordat het product kan worden aangeschaft. Bello kan voor niets worden opgehaald, met enig aandringen krijgt men er een gratis mand bij. Ook Atheïst is goed verkrijgbaar.

Zelfbouw

Er bestaan ook producten voor de doe-het-zelvers, ook wel bekend als *Iets*. Iets is binnen ieders bereik, het is overal te krijgen, de consument hoeft er niets voor te doen of kunnen, enige domheid is zelfs een pré, en de gebruiker kan er mee aan de slag naar eigen goeddunken. Daarnaast vergt het geen enkele investering. Iets is niet meegenomen in de test.

Kinderen

Het testpanel bestond uit volwassenen, maar ook kinderen kunnen de producten gebruiken (zoals opgemerkt, veel kinderen krijgen het product al snel na de geboorte door hun ouders aangereikt), er wordt zelfs specifiek op kinderen gerichte reclame gemaakt. Sommige producten kennen voor kinderen, voordat ze mogen aaien, een soort toelatingsritueel, variërend van waterboarding tot het verwijderen van lichaamsdelen zonder verdoving. Gezien het gehuil van de kinderen tijdens het ondergaan van de rituelen is het duidelijk dat er een negatief effect is op het *aaibaarheidsgevoel* van het kind, terwijl aan de kant van het product tevreden gegrom was te horen. Bij de bonte exemplaren van God raakten sommige van de producten oververhit in de nabijheid van jongens en gingen soms zelfs lekken als ze geaaid werden door jongetjes. Deze eenkennigheid waarbij de sensatie niet evenredig tussen de jeugdige consument en het product wordt gedeeld is een ernstige tekortkoming. We zullen dit aankaarten bij de reclamecodecommissie omdat wij kinderen veel te jong vinden om deze producten te gebruiken en een verbod op reclame gericht op kinderen wenselijk is.

Onderhoud

Anders dan de katten die Kousbroek onderzocht hebben de reli-producten weinig zelfreinigend vermogen. Om de producten werkzaam te houden moeten ze volgens de gebruiksaanwijzing regelmatig worden opgeladen in speciale gebouwen, vaak de winkel waar het product gekocht is. Als dit veronachtzaamd wordt, wordt het hap-mechanisme versterkt. Bij Allah viel iets op, bij de meerderheid werd het beste opgeladen als het product op de grond lag, een minderheid laadde beter op als het op een kleitabletje werd gelegd.

Wat kost dat nou

Bij normaal gebruik ontlopen de kosten elkaar niet zoveel, met uitzondering van Hubbard die erg duur is zowel in aanschaf als onderhoud. Houdt er rekening mee dat sommige producten voor de gebruiker beschermende kleding voorschrijven. In de handleiding van Allah staat dat vrouwen hun hoofd dienen te beschermen, dit kan als accessoire bijgekocht worden. Jahweh heeft als niet-bindende voorwaarde dat mannen een hoed op een schattig pijpekrullend kapsel moeten dragen en voor speciale gelegenheden een alpinopet. Maar dit zijn niet de kosten. In de kleine lettertjes van Allah staat vermeld dat na aanschaf een reis naar Mekka verplicht is, dit loopt aardig in de papieren. Bello dient regelmatig van brokjes te worden voorzien, anders neemt de aaibaarheid zienderogen af. Het product Hindoe houdt van feesten en partijen die kostenopdrijvend zijn, een beetje bruiloft kan niet zonder olifanten en zie die maar eens te vinden in Nederland.

Kwaliteit

Op de kwaliteit van de producten kan het een en ander aangemerkt worden met Atheïst en Bello als positieve uitzonderingen. Met name bij God bleken binnen de steekproef grote afwijkingen tussen de producten te bestaan. Er waren merendeels zwarte en bonte exemplaren naast een ratjetoe aan andere minder voorkomende varianten. Waarschijnlijk is er tijdens het productieproces iets misgegaan. Het is jammer dat bij de testexemplaren van Jahweh bleek dat de werking afhing van het kapsel van vrouwelijke gebruikers, bij kale vrouwen werkten ze beter (zelfs als de vrouwen dat stiekem trachten te compenseren door pruiken toe te passen). Bij Allah werkte het precies andersom, bij mannen met haren op en rond het kingebied bleek de aaibaarheid van het product aanzienlijk toe te nemen.

Garantie tot na de dood?

Atheïst en Bello geven geen garantie, maar beloven ook niks. Bij Boeddha behelst de garantie niet veel meer dan een prettig leven.

Allah, God, Hubbard en Jahweh claimen aaibaarheid tot in de eeuwigheid, maar de garantie daarop is ronduit slecht, het is letterlijk garantie tot aan de deur van de dood. Het testpanel heeft niet kunnen vaststellen dat bij afname van het product na de dood de onmetelijke aaibaarheid van het paradijs daadwerkelijk uitgekeerd wordt. Zeer teleurstellend en ronduit misleidend. De garantie van Hindoe is verwarrend, niet alleen een leven na de dood, maar de gebruiker kan zelfs terugkeren uit de dood in een ander lichaam. We vinden dit een verontrustende gedachte, een leger zombies, en denken niet dat Hindoe dit waar kan maken.

Geen van de producten heeft een reclamatiepunt. De bonte exemplaren van God hebben wel een soort klachtenlijn, maar gebruikers daarvan kwamen van een koude kermis thuis, niet de producent, maar zichzelf moesten penitentie doen, want het lag altijd aan de gebruiker, nooit aan het product.

Handleidingen die niet leiden

God, Allah en Jahweh kennen uitgebreide handleidingen. Voor alle drie geldt dat die te lang is en vol met tegenstrijdigheden zit. Daar waar deze producten slechts een enkel handboek verstrekken, heeft Hindoe talloze handleidingen, ook geen pretje om die allemaal door te lezen. Voor allen geldt dat een handige samenvatting in goed Nederlands gewenst is, maar daar werd door de producenten negatief op gereageerd. Zij verwijzen naar hun accountmanagers, meestal een man op leeftijd in klederdracht, die met veel bombarie zijn eigen interpretatie van de handleiding geeft waardoor er geen consistente uitleg over het gebruik van de producten voorhanden is. De handleiding van Hubbard is wartaal waar geen touw aan vast te knopen is, een schrill contrast met de summere handleiding van Atheïst ("Er is geen god") waar de anderen een voorbeeld aan kunnen nemen. Boeddha verstrekt geen op schrift gestelde gebruiksaanwijzing, je moet hiervoor naar een leraar, maar die zijn tegenwoordig ook in Nederland

Febrelistop

Uit de test is gebleken dat de reli-producten geen noemenswaardige *aaibaarheidsfactor* hebben, integendeel, eerder absoluut onaaibaar zijn. Testers die al een product in huis hadden, gaven aan het lastig te vinden het "thuisproduct" van de hand te doen. Dit is niet verwonderlijk, consumenten met een product in huis verkeren in een continue doodsangst met afkickverschijnselen geconfronteerd te worden door afscheid te moeten nemen van hun product en daarmee hun rituelen, sociale contacten en niet in een hiernamaals te komen. Het is in wezen een zware psychische verslaving. We hebben het sterke vermoeden dat het in huis hebben van deze producten negatieve gevolgen heeft voor de cognitieve vermogens van de gebruikers. Om reli-verslaafde consumenten te helpen zullen wij het initiatief nemen bij de overheid te lobbyen voor een campagne: *Febrelistop*, waarbij mensen wordt opgeroepen hun reli-producten in februari te vernietigen.

Test reli-producten

	Kosten	Testoordeel	Aaibaarheid	Verkrijgbaarheid	Onderhoud	Kwaliteit	Garantie	Handleiding	Voedsel beperkingen
Weging voor testoordeel			50%	10%	10%	10%	10%	10%	
Reli-producten									
Allah	-	-	--	++	-	--	--	-	
Boeddha	+	-	0	+	+	-	--	-	
God	0	-	-	++	-	-	--	-	
Hindoe	0	-	-	-	-	-	--	--	
Hubbard	--	--	--	-	-	--	--	--	
Jahweh	0	-	--	0	-	--	--	-	
Non-reli-producten									
Atheïst	+	+	0	+	+	+	++	+	
Bello	+	++	+	++	++	++	0	+	

Beste uit de test en beste koop
 Zeer goed
 Zeer slecht

gemakkelijk te vinden. De handleiding van Bello is het andere uiterste, verder dan “woef-woef” komt het niet.

Aaibaarheid

Uit de ingevulde enquêteformulieren van het testpanel kwamen interessante observaties naar voren.

Diverse testers die van huis uit al een product in huis hebben constateerden dat sommige producten elkaar afstoten als ze te dicht bij elkaar komen. Voornamelijk de koppels Hindoe-Allah, Jahweh-Allah en God-Allah. Opmerkelijk is dat het afstootmechanisme ook te zien was bij testexemplaren binnen de productgroepen Allah en God. We raden dan ook aan bepaalde producten niet door elkaar te gebruiken en op te passen met producten van God en Allah, wat de algemene inzetbaarheid vermindert en een negatieve invloed heeft op de score. Wij wijten dit aan het ontbreken van mondiale uniforme standaarden. Elk product prefereert de eigen normen en verwerpt die van de anderen. De producten zijn daardoor niet onderling uitwisselbaar, in sommige gevallen raakten testexemplaren defect en konden niet meer gerepareerd worden. Een tester die al het product Jahweh in huis had meldde een spontane ontploffing van een Allah exemplaar op het moment dat hij het testexemplaar in huis nam.

Ook kwamen meldingen binnen van testers die graag een beetje willen grappen met de producten tijdens het aaien dat dat bij Allah en Hindoe een lelijke hap-impuls tot gevolg kon hebben. Een panellid schreef: “ik liet een cartoon aan mijn vrouw zien tijdens het aaien en meteen werd het product witheet”.

Uit de statistieken van de resultaten van het testpanel bleek in circa 18 procent van de gevallen dat de religie-

producten absoluut niet geaaid wilden worden, ook al deed de aaier nog zo zijn best. Het stelde de onderzoekers eerst voor aan raadsel, totdat bleek dat het in bijna alle gevallen ging om testers uit de lhbt gemeenschap. Blijkbaar willen de reli-producten niet geaaid worden door mensen uit deze groep.

Voor alle producten, met uitzondering van Atheïst en Bello, geldt dat hoe docier de aaier zich opstelt tijdens het aaien, hoe beter de aaibaarheid van het product werd. Bij Atheïst en Bello is dit juist andersom, hoe actiever en vrijer de aaier het product benadert hoe meer de gebruiker ervoor terugkrijgt.

Het product Atheïst wordt gekenmerkt door een zekere mate van onderling gekrakeel en neerslachtigheid wat de aaibaarheid niet ten goede komt. De overtuiging van de afwezigheid van een schepper en de wetenschap dat slechts een tiende van de wereldbevolking deze overtuiging deelt maakt blijkbaar somber. Verschillende testers merkten op dat het erop leek dat Atheïst niet intrinsiek op aaien of geaaid worden ingesteld is. Een tester merkte op: “het is net als luisteren naar Bach, mooie muziek maar om depressief van te worden”.

Bij Boeddha werden meermalen de ronde vormen genoemd die als zeer aaibaar werden ondervonden. Sommige producten van God, met name de bonte, kregen goede scores vanwege de fraaie orgelklanken die het product produceerde tijdens het aaien. Wat opviel was de goede aaibaarheid van Bello onder droge omstandigheden (een natte Bello scoorde aanzienlijk lager). De meeste mensen uit het testpanel waren het erover eens dat de geaaide en aaier er plezier aan beleefden. Dat gezegd hebbende waren er ook enkele panelliden die onder geen beding Bello wilden aaien uit angst voor het hapmechanisme.

Voedsel in huis

Ander punt van aandacht: de consument zal rekening moeten houden met haar eetgewoontes. Het product Allah verdraagt alleen vlees in huis van dieren die onverdoofd en met een mes geslacht zijn en liever geen varkensvlees en ook geen schaal- en schelpdieren. Hindoe heeft zelfs liever helemaal geen vlees in huis en rundvlees is uit den boze. En God zou graag op vrijdag alleen vis aan willen treffen. Boeddha is ambivalent tegenover vlees. Een dier doden mag niet, maar opeten mag wel, maar liever ook weer niet. Bij Jahweh krijgt de klant een litanie aan spijswetten er gratis bij. Een hele rits aan dieren mag niet worden gegeten en die wel gegeten mogen worden moeten net als bij Allah onverdoofd en met een mes gedood zijn. Ander voorbeeld: vlees en melk mogen niet tegelijkertijd worden genuttigd.

Noot 1

Consumenten die product Allah in huis nemen moeten erop beducht zijn dat er vanaf dat moment geen brood meer als afval mag worden weggegooid, dat is verboden. Dat hoeft geen bezwaar te zijn als al het brood steeds wordt opgegeten of restanten in de gift-bak belanden, maar voeren aan vogels heeft een aanzuigende werking op raten en ander ongedierte.

Noot 2

Bij Atheïst zijn er die een veganistisch dieet als bindende voorwaarde beschouwen, maar dit vindt niet overall weerklank.

Samenvatting

Het testen van reli-producten op basis van het criterium *aaibaarheid* leverde interessante inzichten op. De hoofdconclusie kan helaas niet anders zijn dan dat de *aaibaarheid* van de reli-producten ernstig tekort schiet. Niet alleen zijn handleidingen en garanties pover en zijn producten niet uitwisselbaar, ze voldoen aan geen enkele standaard en vertonen ernstige storingen als ze dicht bij elkaar worden gebracht. Naast de exemplaren die tijdens de test kapot gingen, kwamen oncontroleerbare hapimpulsen, die tot ernstige schade bij de gebruiker kunnen leiden, regelmatig voor. Verontrustender is dat nergens werd voldaan aan Kousbroek's ultieme eis van *aaibaarheid*: een voor beide partijen even grote bron van behagen. Integendeel, de producten bieden weinig, maar eisen veel.

Er zijn wat kleine verschillen tussen de producten te zien, maar de verschillen zijn niet significant. Niet alleen kunnen we geen beste koop of voordelige keuze aanwijzen, er zijn zoveel tekortkomingen geconstateerd dat we afraden deze producten te gebruiken. Beter is deze producten van de markt te halen.

Atheïst en Bello deden het veel beter, hoewel je het er bij Atheïst af en toe wel uit moest trekken. Bello deed het verassend goed, hoewel het soms beter reageerde op kloppen dan aaien. Consumenten die zonder al te veel te willen nadenken willen aaien zonder veel risico te lopen en met een redelijke respons, overweeg Bello. Maar voor de ultieme *aaibaarheidservaring* neem Kousbroek's advies ter harte en neem een kat.

Brulaap of Reiki?

door **Enno G.J. Nuy**

Maar liefst twee hele pagina's krijgt filosoof Stine Jensen in de NRC van 19 oktober 2024. De titel van haar bijdrage luidt 'God blijft dood. Leuker kan ik het niet maken'. Maar wie god dood verklaart, suggereert dat hij ooit leefde. Een echte atheïst kan daarmee niet uit de voeten, Stine Jensen. Zij constateert dat ze soms wel heel erg gretig wordt geannexeerd door radicaal rechts wanneer ze zich bijvoorbeeld, overigens geheel terecht, verzet tegen gebedsruimtes op openbare scholen en even gretig wordt afgeserveerd door identitair links vanwege vermeende islamofobie. Zij bepleit een 'moedig en seculier atheïsme'. En ik maar denken dat seculier atheïsme een pleonasme van jewelste is. Bestaat er ook religieus atheïsme dan? Nou, sommigen menen van wel. Ook Jensen zelf als zij verderop in haar artikel de door haar 'four horsemen' genoemde Dawkins, Hitchens, Dennett en Harris uitmaakt voor 'brulapen'. Het ontbreekt er nog maar aan dat ze hen militant noemt. Die kwalificatie wordt wel vaker gebruikt voor deze befaamde atheïsten die een groot deel van hun

openbare leven beste(ed)den aan onvermoeibare religiekritiek.

'Teder atheïsme'

Jensen noemt zichzelf een teder en spiritueel atheïst (maar niet militant, voegt ze er aan toe), waarbij ik onmiddellijk schrikbeelden van yoga en Reiki krijg. Niet mijn wereld, zullen we maar zeggen. Maar waar het Jensen vooral om gaat is "dat het middenveld van de ruimdenkende gelovigen, verlichte gelovigen, seculiere gelovigen (dit noemen we dan een *contradictio in terminis*) of gelovigen die hun geloof als een spirituele privézaak zien, uit beeld verdwijnt." Want er is sprake van politieke kaping door de beide flanken identitair links en radicaal rechts. Wie kritiek heeft op religie, zegt Jensen, is al gauw een 'racist' en niet 'cultureel sensitief' genoeg. Jensen roept "humanisten en liberale en linkse partijen op om de stem van het seculiere middenveld weer te versterken in het publieke debat. Want alleen zo blijft de vrijheid om te gelo-

ven én niet te geloven gegarandeerd.” Ja kom daar nog maar eens om in deze droeve tijden van Wilders I.

Ik zou zeggen: trek je niets aan van die politieke flanken. Zoals je je ook niets moet aantrekken van die nare mevrouw Yesilgöz die jou voor een antisemiet uitmaakt zodra je het voor de Palestijnen opneemt. “Het is wat het is” zegt ze dan doodleuk.

Seculier?

En als je denkt dat je nu alles wel gehad hebt, krijgt Stefan Paas, u weet wel, de bekende theoloog, vier dagen later ook bijna een hele pagina van de NRC om uit te leggen dat het begrip seculier afkomstig is uit de christelijke theologie en dat de seculiere ruimte van iedereen is, ook van gelovigen. Maar er bestaat helemaal geen seculiere ruimte, hoogstens een publieke ruimte en daarin mag inderdaad iedereen zich manifesteren. Ook al is lang niet iedereen grootmoedig en tolerant genoeg om andersdenkenden evenveel ruimte te gunnen als zij zelf in wensen te nemen.

Paas is hoogleraar aan de universiteit van Amsterdam maar ik heb nooit begrepen wat theologie op een universiteit te zoeken heeft (net zomin als filosofie trouwens). Hij meent dat je kunt verdedigen dat openbare scholen, juist omdat ze seculier zijn, ruimte moeten maken voor leerlingen die willen bidden. Ook meent hij dat een atheïstische levenshouding per definitie niet neutraal is en dus ook nooit een middenpositie in kan nemen. Paas: “De seculiere ruimte is nu juist de ruimte waar alle burgers hun beste

en diepste argumenten inzetten. (--) Maar ‘seculier’ en ‘religieus’ zijn niet zo gemakkelijk uit elkaar te houden als een filosoof wellicht zou wensen. Is de paus een seculiere (staatsvoofd van Vaticaanstad) of een religieuze (hoofd van de rooms katholieke kerk) figuur? Is de bouw van een nieuwe protestantse kerk een religieus symbool of een politiek symbool?” Begrijpt u wel?

Gebazel

Ja, er wordt wat afgebazeld. Laten we maar gewoon met elkaar in gesprek blijven en wanneer een ander je meteen in een bepaalde hoek wil drukken, haal dan de schouders op. Van de overheid hebben we weinig te verwachten, zeker niet van onze huidige regering. Het schijnt dat ongeveer 13 procent van de wereldbevolking aangeeft atheïst te zijn. Substantieel genoeg om serieus genomen te worden, zou ik zeggen. Ik vermijd liever het woord ‘seculier’. We hebben wat mij betreft genoeg aan *privé* (achter de voordeur) en *publiek* (op straat). Ik stoor me aan Stine Jensen als ze gerespecteerde atheïsten voor brulapen uitmaakt. En theologen moeten maar voor eigen parochie preken, ik kan niets met hun onwetenschappelijke geleuter. Laten we gewoon met elkaar in gesprek blijven en niet al te bang zijn voor die rare stigmatisering door anderen. Zelf ben ik al ruim 25 jaar in gesprek met een goede vriend, hij gelovig, ik atheïst. We zijn elkaar in die 25 jaar geen millimeter nader gekomen! Maar we zijn nog steeds goede vrienden, het kan dus wel.

WERELDS NIEUWS

december 2024

door **René van Elst**

The Canterbury Tales, vervolg

Seksueel misbruik binnen R.K. instituties is al meer dan eens in deze rubriek ter sprake gekomen. Het misbruik op zich heeft niets te maken met het christelijk gedachtegoed en kan dus niet als argument van onze kant tegen dat gedachtegoed worden aangevoerd. In veel instituties en situaties, waar verschil in macht bestaat, wordt misbruik van die macht gemaakt. De kerk onderscheidt zich echter door haar regels betreffende het celibaat. Het bestaan van het misbruik kan daarom worden aangevoerd als argument tegen die regels; tegelijk is het een argument tegen de wijze waarop binnen de organisatie leiding wordt gegeven. Een bijzondere factor is dat de machtsuitoefening in deze organisatie een geloofsbasis heeft. De R.K. kerk is een enorme organisatie die in tal van verbanden

het leven van mensen beïnvloedt en beheerst. Het is geen wonder dat het misbruik dat zich daarin heeft voorgedaan – of het nu vanuit het celibaat verklaarbaar is of niet – de aandacht heeft getrokken, wat de kerk veel schade heeft toegebracht. Er vinden onderzoeken plaats; zaken die het daglicht niet konden verdragen worden aan het licht gebracht. Wat daarbij telkens naar voren komt is dat de organisatie misbruikers heeft beschermd en zaken in de doofpot heeft gestopt. Nu vallen er mensen van hun voetstuk (lees bijvoorbeeld over Abbé Pierre in de vorige twee nummers) en er rollen koppen.

In de Church of England (waar de celibaatsverplichting trouwens niet geldt) heeft zich een probleem voorgedaan rond misbruik dat jarenlang door één man is gepleegd. Zo meldde De Standaard op 12 nov. dat de aartsbisschop van Canterbury Justin Welby, hoofd van de Anglicaanse Kerk wereldwijd (en bij ons bekend door zijn rol bij plechtigheden die leden van het Britse Koninklijk Huis betroffen), heeft aangekondigd af te treden wegens een misbruikschandaal binnen zijn kerk. Het ging om een zaak waarbij meer dan 130 jongens en mannen het slachtoffer waren. (Ik merk hierbij op dat *slachtoffer* eigenlijk een dode betekent, maar helaas kunnen we kennelijk geen beter woord verzinnen voor iemand die schade of leed is toegebracht; *gedupeerde* lijkt alleen op een financiële *loser* te slaan.) Welby heeft toegegeven niet streng genoeg te hebben gereageerd op bekend worden van het seksueel

misbruik, gepleegd door de voormalige Britse advocaat **John Smyth**.

Smyth misbruikte jarenlang jongens en mannen op christelijke zomerkampen. Hij nam ze ook mee naar huis en hanteerde vaak de zweep. Hij was verbonden aan een christelijke liefdadigheidsinstelling die de kampen organiseerde. Die club verdacht hem al meer dan 20 jaar (!) alvorens in

2013 iets aan de politie te melden. Toen werd ook Welby ingelicht, maar die dacht dat er wel een passende oplossing zou volgen. Die bleef uit tot Smyth in 2018 overleed.

Een aardige bijzonderheid is dat Smyth ook advocaat was van **Mary Whitehouse**, de beruchte christelijk/aarts-conservatieve strijdster tegen allerlei *smut* op de TV en tegen de *permissive society*.

Geloven in geloof

Zoals bekend heeft Ayaan Hirsi Ali zich – na naam gemaakt te hebben als atheïst – bekeerd tot het christelijk geloof, als ik het goed begrepen heb niet zozeer omdat ze er letterlijk in gelooft maar omdat ze voor christelijke waarden meent te moeten kiezen bij gebrek aan iets beters als richtsnoer voor de mensheid.

Nu lees ik (in een stukje op de website Unherd van 23 juli) dat de schatrijke ondernemer Elon Musk, die intussen tot veler afgrijzen door Donald Trump is aangewezen als komende Amerikaanse minister voor overheidsefficiëntie, in een gesprek met Jordan Peterson*) heeft verklaard zich te beschouwen als een cultuurchristen (*cultural Christian*). Hij noemt zichzelf niet speciaal religieus, maar gelooft dat de leer van Jezus goed en wijs is. “Er steekt enorme wijsheid in het toekeren van de andere wang.” Hij stelt dat het christelijk geloof resulteert in het grootste geluk voor de mensheid, ook in de toekomst, en dat het wegvallen van religie leidt tot lage geboortecijfers die de toekomst van de beschaving drastisch kunnen veranderen; naarmate de vrouw minder als moeder wordt gezien, gaat de beschaving achteruit en kinderen krijgen is kiezen voor de toekomst. Hierbij kan worden opgemerkt dat Musk twaalf kinderen heeft verwekt bij drie vrouwen.

Het stukje op Unherd verwijst ook naar een stukje over Richard Dawkins. Deze heeft op zijn 83^e zichzelf

weer een cultuurchristen genoemd; weer, want die opstelling van hem is al lang bekend. Volgens de auteur Niall Gooch is een cultuurchristen meestal iemand die de beschavings-, artistieke en morele aspecten van het christendom waardeert, maar sceptisch of met tegenstrijdige gevoelens staat tegenover de concrete leerstellingen. Gooch schrijft dat cultuurchristenen zowel door gelovigen als door atheïsten worden bekritiseerd; door de gelovigen omdat al het goede van het christendom te danken zou zijn aan de ware gelovigen en door de atheïsten omdat ze al het slechte van het geloof door de vingers zouden zien. Zo is het maar net!

*) <https://x.com/jordanbpeterson/status/1815427698703090085>

Geloven in Allah

Via Blendle kon ik een artikel uit de Nieuwe Revu van 6 nov. lezen met de hierboven staande titel. Het onderwerp is het toenemende aantal nieuwe moskeegangers, vaak jongeren, met een westerse achtergrond. “Gewone Nederlanders” dus, die zich tot de Islam bekeren (ik neem de term ‘mohammedanisme’, hoewel formeel correct, toch maar niet over van Jeroen Janssen – zie het vorige nummer). Concrete aantallen zijn er niet, maar moskeeën en andere instellingen melden dat het aantal stijgt. De media-aandacht en positief contact met moslims brengen de mensen in aanraking met het geloof, ze gaan op onderzoek uit en dan gebeurt het...

Als een verklaring wordt genoemd dat de secularisatie leidt tot existentiële vragen en een zoektocht naar spiritualiteit. En er zijn influencers, zoals Andrew Tate, en andere bekende personen, waar men een voorbeeld aan neemt. Religie biedt gemeenschapsgevoel; bidden kan werken als mediteren. Er wordt steeds vaker Nederlands gesproken in moskeeën (want de jongeren spreken niet allemaal Arabisch of Turks), dat trekt ook mensen aan.

Je wordt moslim door de geloofsbelijdenis uit te spreken; besnijdenis is niet verplicht; voorafgaande zonden zijn vergeven.

De auteurs spraken met een aantal bekeerlingen. Als pluspunten worden genoemd dat het geloof houvast en structuur geeft, dat het logischer is dan het geloof in de erfzonde en de halfgod Jezus, dat je je niet meer laat leiden door je begeertes en dat je een warm gemeenschapsgevoel ervaart.

Nederland en de Islam

Nu we het toch over bekeerlingen hebben: Blendle gaf ook een artikel door van 10 nov. van De Kanttekening. Het betreft de visie van drs. H.S./Abdulhaq (‘dienaar van

de waarheid') Compier (49), psychiater te Almere, op de historische relaties van Nederland met de islamitische wereld. Compier is op zijn 26^e moslim geworden, na drie jaar onderzoek dat leidde tot de conclusie dat Mohammed een profeet van God is en de Ahmadi moslims de ware Islam vertegenwoordigen.*) Hoe 'onderzoek', van hoeveel jaar ook, ooit tot de conclusie kan leiden dat Mohammed een profeet van God is, is waarschijnlijk ook u, beste lezer, een raadsel.

Compier wijst erop dat de Watergeuzen tijdens de Nederlandse onafhankelijkheidsstrijd in de 16^e eeuw de leuze "Liever Turks dan Paaps" hadden. Hij verklaart dat als positieve waardering voor de tolerantie en politieke steun van de Turkse Sultan voor de protestanten in zijn rijk. Hij wijst op een connectie tussen Willem van Oranje, die godsdienstvrijheid vestigde en de Islam, die – volgens Compier – alle godsdiensten respecteert. Willem heeft dat rijk zelfs genoemd als reden om vertrouwen te hebben in godsdienstvrijheid. Hij heeft ook naar samenwerking gezocht met verschillende sultans.

Dit verhaal wordt bevestigd door Marjolein 't Hart.**) Compier haalt er nog wat andere zaken bij; hij vindt dat de islamitische geschiedenis van Nederland wordt weggemoffeld. "Ja, waarom zijn we ons er niet van bewust dat tulpen uit Turkije zijn gekomen (is toch een bekend feit – RvE) en de windmolen een uitvinding is die in het islamitische Spanje werd gedaan? (Daar kan ik niets over vinden, maar als iets is uitgevonden in een door moslims bestuurd gebied is het niet automatisch een verdienste van de Islam – RvE.) Er is zelfs onderzoek waaruit blijkt dat de humanistische cultuur van de Renaissance een islamitische basis had, die je terugziet in de liefde voor studie, jezelf ontwikkelen door kennis op te doen. Dat zijn allemaal ook islamitische waarden. Universiteiten en ziekenhuizen zijn uitgevonden in de islamitische wereld. We gebruiken Arabische cijfers en Arabische vondsten in de wiskunde zoals algebra en het cijfer nul (Nul was geen Arabische vondst, maar bereikte via de Arabieren West-Europa – RvE). Zelfs het poetsen van onze tanden is door de profeet Mohammed populair gemaakt. (Inderdaad is volgens de overlevering vijf keer per dag de tanden reinigen door hem aanbevolen, maar is van daar een lijn te trekken naar de geschiedenis van het poetsen in West-Europa? – RvE)"

Een aardige bijzonderheid is dat de Ahmadi Moslims (Ahmadiyya Moslim Gemeenschap) voorstander zijn van een seculiere regering met gelijke rechten voor iedereen.

*) zie ook: <https://avanti-almere.nl/godinalmere3/>
**) zie: https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/172407454/1569_Turken_helpen_Nederlanders.pdf

Stine Jensen herdenkt God

Van onze Atheïst van het Jaar 2024 Stine Jensen verscheen op 19 oktober een artikel *God blijft dood. Leuker kan ik het niet maken* in de NRC*), dat eigenlijk ook in ons blad zou moeten worden afgedrukt; helaas laat de NRC dat de eerste drie maanden niet toe, ze maken in dit geval geen uitzondering. Met toestemming van mw. Jensen plaatsen we het in februari.

Op pagina 14 van dit nummer vertelt Enno Nuy over dat artikel en geeft hij er

zijn mening over. Ter aanvulling citeer ik Jensen uit de NRC: "Ik pleit voor een moedig en seculier atheïsme dat zich staande houdt in een maatschappelijk en politiek krachtenveld waar radicaal-rechts stevig flirt met het conservatieve christendom enerzijds en identitair links zich opwerpt als dé hoeder van de islam anderzijds. Ik sta, om met de vitaliteit van Nietzsche te spreken, voor een **baldadig** teder atheïsme. Baldadig, omdat het strijdlustig is om op te komen voor het recht om niet te geloven, het pleit voor seculariteit en waar nodig religiekritiek levert. Teder, omdat ik ook pleit voor een atheïsme van de zachte krachten – noem het een inclusief, zacht of spiritueel atheïsme zo je wilt. De tijd van de goddelijke brulapen die in naam van de redelijkheid en de wetenschap luid op de atheïstische trom slaan is voorbij. De 'four horsemen' (**Dawkins, Harris, Hitchens en Dennett**) hebben te lang de beeldvorming van atheïsme bepaald en verengd: scherp, maar ook wat kil en cynisch."

Ik meen dat er op de beweerde tegenstelling tussen 'teder atheïsme' en het atheïsme van de 'fourhorsisten' wel het een en ander valt af te dingen. Leveren van serieuze religiekritiek 'waar nodig' kan niet anders dan vanuit redelijkheid en wetenschap. Het verwerpen van mythen 'kil' noemen is overnemen van gelovige kritiek op het atheïsme; sprookjes over kabouters zijn leuk en 'warm' maar daarom is het nog niet 'kil' als gezegd wordt dat kabouters niet bestaan. Opkomen voor het recht om niet te geloven en voor seculariteit, is dat iets anders dan de 'fourhorsisten' doen?

*) Voor NRC-abonnees: <https://www.nrc.nl/nieuws/2024/10/18/god-blijft-dood-leuker-kan-ik-het-niet-maken-a4869843>

Rik Peels over ongeloof

Op 7 november verscheen op de site van het Nederlands Dagblad een artikel van de bekende theoloog/filosoof Rik Peels. Hij constateert dat het militante atheïsme uit het publieke debat lijkt te zijn verdwenen terwijl het aantal atheïsten wel toeneemt. Hij geeft antwoorden op vijf (zelf geformuleerde?) vragen over de toekomst van het atheïsme en over hoe gelovigen en ongelovigen met elkaar van gedachten kunnen wisselen. Ik ga niet proberen het stuk hier samen te vatten, maar ik licht er een paar punten uit, die mij tegen de haren instrieken.

Peels schrijft dat hij in zijn boek *Leven zonder God* heeft geprobeerd te laten zien dat de meeste atheïsten niet door een rijtje argumenten tegen Gods bestaan worden gedreven, net zo goed als gelovigen niet primair door rationale argumentatie beziel worden. Atheïsten hebben het volgens hem over drijfveren als het verlangen om onafhankelijk te denken, morele weerzin tegen religieuze teksten en praktijken, slechte of zelfs traumatische ervaringen of een levenshouding die voortdurend alles bevraagt.

Het is duidelijk dat hij van het oude waanidee uitgaat dat atheïsten eigenlijk gelovigen zijn, die door iets tot ongeloof zijn ‘gedreven’. Het simpele feit dat iemand die niet gelovig wordt opgevoed, gewoon niet gelooft (zoals ik), gaat zijn begrip te boven. Natuurlijk speelt rationale argumentatie bij zulk opgroeien in eerste instantie geen rol, dat komt later pas, als de niet-gelovige met de gelovige mythologie wordt geconfronteerd. Dat iemand zijn geloof al denkend en (bijbel)lezend verliest zonder weerzin of trauma’s (zoals Anton van Hooft), kan Peels zich niet voorstellen. Hij sluit er zijn ogen voor dat je een kind allerlei onbestaanbare dingen kunt laten geloven, zoals het bestaan (hebben) van talloze godsdiensten bewijst en zoals zijn eigen geloof bewijst.

Verderop spreekt Peels zichzelf min of meer tegen door te schrijven dat atheïsten mensen zijn die serieus nagedacht hebben over het niet bestaan van God; dat is volgens hem een reden om naar hen te luisteren en eventueel van hen te leren. Natuurlijk gaat het hem erom dat je als gelovige dan mogelijkwijs voor jezelf helderder krijgt waarom je gelooft.

Peels schrijft dat atheïsten in gesprekken vaak van alles en nog wat veronderstellen over God en daarmee dan eigenlijk aan theologie doen. Dat is een verkeerde voorstelling van zaken: als atheïsten hebben wij uiteraard geen eigen veronderstellingen over God of goden, wij reageren slechts op wat wij weten of denken dat de veronderstellingen van de gelovigen zijn. Wij zeggen niet dat God slecht

is, omdat er veel leed op de wereld is; wij vinden *het geloof* in een algoede God onterecht, onder meer omdat er veel leed in de wereld is.

Lords en bisschoppen

We gaan even terug naar Groot-Brittannië. Daar is de Anglicaanse Kerk (*Church of England*) staatskerk. De Britse vorst is het hoofd en kan (aarts)bisschoppen benoemen. Zesentwintig bisschoppen (nu 25, zie het eerste stukje) hebben, als ‘*Lords Spiritual*’ (de anderen zijn ‘*Lords Temporal*’ oftewel Wereldlijke Heren m/v) een zetel in het *House of Lords*, het Hogerhuis.

Voor veel bijzonderheden over het Hogerhuis verwijst ik naar het gelijknamige interessante Wikipedia-artikel, maar we hebben het nu over de bisschoppen; die liggen, zou je kunnen zeggen, onder vuur. Er zijn amendementen ingediend op wetsvoorstellen van de regering; die amendementen zijn gericht op het afschaffen van het automatisch recht van bisschoppen op een zetel in het Hogerhuis. Dat zou in overeenstemming zijn met de aanbevelingen in een rapport uit 2020 van de *All-Party Parliamentary Humanist Group of MPs and peers in Parliament*, een club van (naar ik aanneem) niet-gelovige parlementariërs uit alle partijen; zo iets missen wij toch in ons land. Een van de argumenten uit het rapport was dat de bisschoppen bij stemmingen over nieuwe wetten nogal eens de doorslag hebben gegeven in gevallen waar e.e.a. de kerk tot voordeel strekte.

Het lijkt mij dat de idee van scheiding van kerk en staat veld begint te winnen op de Britse eilanden. Volledigheidshalve vermeld ik dat de Labour-regering streeft naar hervorming van het hele Hogerhuis. Meer informatie op:

<https://humanists.uk/2024/10/17/humanists-uk-welcomes-amendments-to-remove-bishops-from-house-of-lords/>

Profeten in opmars

Profeten “zijn mannen die boodschappen rechtstreeks van God ontvingen, en die aan de wereld doorgaven,” schrijft Lodewijk Dros in *Trouw* op 31 oktober. Onzin natuurlijk, een profeet is iemand die *meent* boodschappen van God te ontvangen of die zelf boodschappen van God verzint, die hij dan doorgeeft aan mensen, die in de waan verkeren dat het inderdaad boodschappen van God zijn. Je kunt pas een profeet zijn als je als zodanig wordt geloofd. En zijn of waren er geen vrouwelijke profeten?

Je zou denken dat het na Mohammed – en allerlei al of niet fictieve maar kleurrijke figuren uit het Oude Testament die door Spinoza al kritisch zijn beoordeeld – afgelopen was met de profeten, maar dan vergissen we ons. Ook nu, zelfs in ons land, manifesteren zich (*wannabe*) profeten, vooral in charismatische en pinksterkerken. De Amsterdamse hoogleraar religiewetenschappen Miranda Klaver volgt een twintigtal daarvan. Het verschijnsel komt uit Amerika. Het heet dat er veel wantrouwen jegens allerlei instituties is en dat er daardoor een gat in de markt is voor ‘profeten’ die zich aandienen als kenners van de ‘echte waarheid’; het enige wat ze nodig hebben is een ‘roeping’ en de erkenning van gelovigen. Klaver ziet het ook als een reactie op de secularisatie.

Onder anderen wordt in het artikel Arleen Westerhof genoemd; zij noemt zich ‘internationaal profeet’, zij duidt en voorspelt internationale gebeurtenissen en heeft daar-

over naar eigen zeggen contact met o.a. zakenmensen en regeringsleiders; zij is medevoorzitter van de Europese Profetische Raad met zo'n honderd profeten, onder wie vijf Nederlanders.

Er zijn in ons land ook enkele profetenscholen, o.a. van Albert en Michelle van der Heide, die ook 'live profeteren' via de sociale media. Als nieuwste ster aan het firmament wordt genoemd Debora Troost, over wie ik al iets schreef in # 2024-08, pag. 17/18. De Haagse profeet Johan de Hartogh richt zich op de Tweede Kamer; hij heeft veel contact met onderwijsminister Eppo Bruins, die lid is van een evangelische gemeente. Over het geheel genomen zijn 'onze' profeten echter niet politiek gericht, anders dan in Amerika, waar rechts-nationalistische profeten de boventoon voeren.

Duivelse decoratie

Ik heb niets met het Halloween-feest, maar je moet de mensen een verzetje gunnen. In Ouderkerk aan den IJssel zijn er christenen die daar anders over denken en de decoraties in tuinen en op huizen met skeletten, grafstenen en heksen niet kunnen waarderen. NOS Nieuws berichtte daarover op 23 oktober. Sommige Ouderkerkers richtten vernielingen aan, anderen uitten hun bezorgdheid. Het punt is dat men het allemaal niet vindt passen bij het christelijk geloof. Tsjja, dat geeft natuurlijk het recht om anderen de wet voor te schrijven...

Weg bij de Jehovah's

Er is wel veel geloof, maar er is ook aandacht voor de excessen daarin en voor geloofsafval en de consequenties daarvan. Het boek *Mantel van Angst* van Inge Bosscha over onderdrukkende religie en geloofsafval, dat ik de vorige keer noemde, wordt heel goed verkocht. Via Blendle

kreeg ik een artikel uit JAN Magazine van 10 oktober, een 'no nonsense blad voor 30+ vrouwen', over een vrouw die na jaren van twijfel uit de Jehovah's Getuigen stapte en vertelt hoe de sekte de levens van de mensen beheerst en hoe moeilijk het voor haar was om zich daarvan los te maken. Ze spreekt ook over de sociale uitsluiting die de getuigen toepassen

op afvalligen. Nog steeds steken angsten bij haar de kop op.

Jessica Terwiel, die in #2022-01 Maarten Gorter interviewde over cultuurmarxisme, komt in dit artikel aan het woord als sektepsycholoog.

Meer over de Jehovah's getuigen leest u in het artikel van Anton van Hooff dat hieronder begint.

De Synode in Rome

Ik zou misschien iets schrijven over de bisschoppensynode in Rome, die gehouden werd van 2 t/m 27 oktober, maar ik maak me er makkelijk van af en geef alleen een citaat uit het Nederlands Dagblad van 30 oktober: "Het enthousiasme over het synoderesultaat is groot. Dat leken meer inspraak gaan krijgen bij besluitvormingsprocessen en bisschopsbenoemingen, dat bisschoppen en pastoors meer verantwoording moeten afleggen, dat een nieuwe kerkelijke cultuur van dialoog en luisterbereidheid zich in de hele kerk moet nestelen, krijgt breed bijval. Een groot aantal van de synodebesluiten zal de komende maanden en wellicht jaren nog in kerkelijke wetgeving moeten worden omgezet."

Een voorlopige Engelse vertaling (werkvertaling) van het Italiaanse slotdocument vindt u als pdf hier: https://www.synod.va/content/dam/synod/news/2024-10-26_final-document/ENG---Documento-finale-traduzione-di-lavoro.pdf

Jehovah's ouderlingen

door **Anton van Hooff**

Sinds het vraaggesprek dat we op onze toogdag van 14 september in De Balie voerden►, blijft ex-Jehova Sebastiaan Bolt me voorzien van materiaal over deze verfoeilijke sekte. Zo laat hij me kennisnemen van het handboek voor ouderlingen, de leiders van de plaatselijke gemeentes, onder de titel *ZORG ALS EEN HERDER VOOR GODS KUDDE 1 PETRUS 5:2*. Eigenlijk is het een intern boek dat alleen aan een ouderling 'in bruikleen' wordt gegeven. Als-tie 'ontheven' wordt, moet hij 'dit boek aan het dienstcomité geven. Zij (sic) zullen het vernietigen. Eventuele elektronische exemplaren die hij in bezit heeft, moeten verwijderd worden.'

Een boek voor dummies

Bolt is er echter in geslaagd op de elektronische versie van het handboek in diverse talen, waaronder het Nederlands, de hand te leggen. (zie voor de Engelstalige versie <https://files.accessjw.org/s/qPcTw2Hg87t9HXX>.)

De 'herderlijke' ouderlingen hebben echt wel sturing vanuit het Besturend Lichaam in New York nodig, want –

zoals Sebastiaan duidelijk maakte – het zijn vaak, haast bij voorkeur, weinig ontwikkelde lieden: de Jehovah-beweging heeft een diep wantrouwen tegen een hogere opleiding. Dan gaan mensen immers zelf denken in plaats van te geloven en gehoorzamen.

Geen herderinnen

Vrouwen zijn ‘natuurlijk’ niet geschikt als herderin. Als ‘zusters’ hebben zij zich te onderschikken. Bij de zogeheten Wachtstorenstudie mogen alleen ‘voorbeeldige verkondigers die goed kunnen lezen, door het lichaam van ouderlingen worden goedgekeurd om de alinea’s voor te lezen. Als er geen broeders zijn die aan deze vereisten voldoen, dan kunnen bekwame zusters worden gebruikt.’ In dit ‘noodgeval’ geldt wel: ‘als een bekwame zuster moet worden gebruikt om een lezing door een broeder, een gebed of een lied te tolken, moet ze een bescheiden en geschikte hoofdbedekking dragen als teken van onderworpenheid aan de theocratische regeling in de christelijke gemeente (1 Tim. 2:11, 12).’ Bolt vertelde nog dat de zusters vooral goed zijn om de koninkrijkszalen schoon te maken.

Vuile was binnen houden

Zoals de islam haar sjariarechtspraak heeft, doen de Jehovah’s er alles aan om de vuile was binnen te houden. Een verkondiger – zo iemand die de voet tussen onze deur zet – wordt onderworpen aan gerechtelijk onderzoek door twee ouderlingen als hij ‘opzettelijk naar porno heeft gekeken.’ Er is heel wat meer mis dan het genieten van porno. De laatste jaren zijn genoeg seksuele misstanden van die godsgetuigen aan het licht gekomen.

Opleiding taboe

Ontwikkeling in deze ‘eindtijd’, waarin het Armageddon ophanden is, geldt als overbodig; de getuige heeft belangrijker dingen te doen dan te studeren. Ouderlingen en dienaren (de helpers) diskwalificeren zich volgens artikel 30 van AANSTELLING EN ONTHEFFING VAN OUDERLINGEN EN DIENAREN:

‘Hij of een van zijn gezinsleden volgt hoger onderwijs: Als een aangestelde broeder, zijn vrouw of een van zijn kinderen hoger onderwijs volgt, laat hij dan zien dat hij de Koninkrijksbelangen op de eerste plaats stelt? [...] Leert hij zijn gezin Koninkrijksbelangen op de eerste plaats te stellen? Heeft hij respect voor de raad die de getrouwe slaaf (= de ouderling) over de gevaren van hoger onderwijs heeft gepubliceerd? Blijkt uit zijn spraak en gedrag dat hij geestelijk ingesteld is? Hoe wordt hij door de gemeente bezien? Waarom volgt hij of zijn gezin hoger onderwijs? Stelt het gezin zich theocratische doelen? Vormt het volgen van hoger onderwijs een belemmering voor vergaderingsbezoek, zinvolle deelname aan de velddienst of andere theocratische activiteiten?’

Bloedtransfusie

Zoals bekend weigeren Jehovah’s getuigen bloedtransfusie als onbijbelse ingreep. Nou ja, als kinderen die nodig hebben, laten ouders zich soms een tijdje door de rechter uit hun gezag zetten, om met hun kind hun geweten te redden.

Er is voor de ouderlingen wel werk aan de winkel als een ‘zuster’ zwanger is. Dan moeten ze nagaan of ‘zij een meewerkend arts heeft gevonden en een medische instelling waar men ervaring heeft met bloedvrije geneeskunde’ (MEDISCHE KWESTIES, artikel 2).

Het ondergaan van een bloedtransfusie kan het motief voor UITSLUITING zijn wanneer iemand die bewust accepteert en er geen berouw van heeft. We weten wat zo’n

uitsluiting betekent: alle banden met familie en vriendschappen worden definitief verbroken. Ik herinner me een video van een uitgestoten vader, die door zijn eigen kinderen wordt ‘geschunned’. Hij zag nu dat de opvoeding die hij hun gegeven had, uiterst succesvol was geweest!

Onder de gordel

Het is bekend dat godsdiensten aan morele regels niet meer te bieden hebben dan wat de Gulden Regel over de hele wereld voorschrijft ‘Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doet dat ook een ander niet.’ Daarom grijpen religies onder de gordel; de schaamstreek is hun speciale gebied, dat van **de zonde**.

Jehovah’s ouderlingen moeten ‘rechterlijk optreden’ bij *porneia*, ‘het immorele gebruik van de geslachtsdelen (natuurlijk of pervers) met wellustige intenties. Er moet een andere partij bij de immoraliteit betrokken zijn: een mens (ongeacht geslacht) of een dier. ‘Het gaat niet om het vluchtig aanraken maar om het manipuleren van de geslachtsdelen. Het omvat orale en anale seks en het manipuleren van de geslachtsdelen door personen die niet met elkaar getrouwd zijn.’ Vooral dat buitenechtelijke is zondig.

Scheiding bij overspel van de man

Vandaar dat er uitvoerige regels zijn over het wel of niet gehuwd zijn in geval van scheiding. Een voorbeeld:

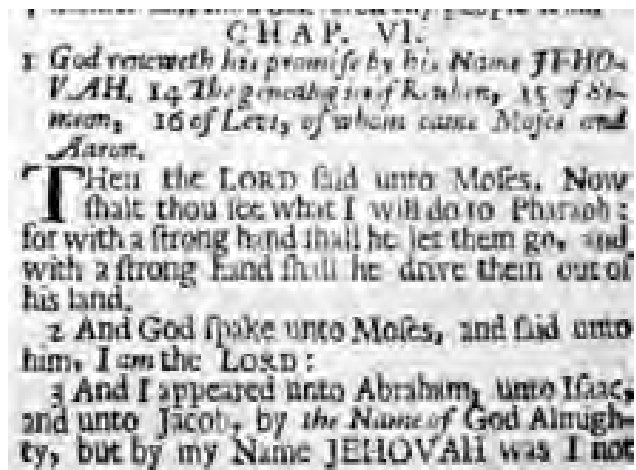
‘Heeft de man overspel gepleegd, dan is hij verplicht dat aan zijn vrouw te vertellen. Het rechterlijk comité moet de zuster zo gauw mogelijk vragen wat haar man haar verteld heeft. Als hij weigert haar over zijn overspel te vertellen, moeten de ouderlingen haar informeren dat ze wegens het gedrag van haar man moet beslissen of ze overgaat tot een Bijbelse echtscheiding of niet. Ze moeten de onschuldige partner ook vertellen dat ze Bijbels gezien niet meer vrij is om te hertrouwen als de seksuele betrekkingen met de schuldige partner worden hervat.’ Overspel van Jehovahvrouwen komt in het handboek helemaal niet voor, zo macho is de sekte. En de onschuldige vrouw is de klos.

Jehovah gunt vrijdenkers het niets

Er is één punt dat me wel aanstaat in de geloofsleer van hen die menen dat god Jehovah heet (in feite een ver-

keerde vocalisatie van het Hebreeuwse klinkerloze JWH). Goed, er zijn slechts 144.000 die de hemel zullen genieten. Anderen die zich bekeerd hebben, wordt in ieder geval nog een eeuwig aards bestaan gegund. De grote meerderheid van de mensheid, die de deur voor de Getuigen heeft dichtgedaan, blijft voor altijd dood. Prachtig toch. Zo krijgt de vrijdenker precies wat hij van de dood verwacht: het niets. Om dit perspectief zou je haast lid van deze theocratische club worden – o nee, want dan word je misschien eeuwig.

'Jehovah' in de King James Bible van 1611 (Wikipedia)

Jehovah's Witnesses, logo (Wikipedia)

ZORG ALS EEN HERDER VOOR GODS KUDDE

1 PETRUS 5:2

Waar is het gezonde ver- stand gebleven?

Reactie op Jeroen Janssen *Waarom het niet botert tussen het mohammedanisme en het Westen en wat er aan te doen is*

door **Enno Nuy**

In de Vrijdenker 2024-09 krijgt Jeroen Janssen ruim baan om aan te geven waarom het niet botert tussen het mohammedanisme en het Westen en wat er aan te doen is. Een intrigerende titel, dus ik begon opgewekt aan zijn artikel om vervolgens onmiddellijk ruw te ontwaken. Janssen meent dat Wilders wel een punt heeft: religieuze moorden zijn aan de orde van de dag, antisemitisme is weer terug, onze hele leefwereld is beladen geworden, onze vrijheid van meningsuiting wordt aangetast, kortom de werkelijkheid anno nu maakt in de woorden van Janssen een apocalyptische indruk. En hij spreekt dan ook onmiddellijk van “dit probleem met de mohammedanen, dat zich overal in West Europa doet gelden”. Maar er dreigt een massale confrontatie, aldus de schrijver. Hij geeft vervolgens toe dat eigenlijk alle religies botsen met de vrijzinnige waarden van de West-Europese samenleving maar voor het gemak focust hij enkel op de islam waarvan de centrale waarden ongelijkheid, onvrijheid, onvrijheid van meningsuiting, intolerantie en theocratie zijn. Veel negatiever kun je een religie niet kenschetsen. Waar wordt onze vrijheid van meningsuiting aangetast? Wanneer vond de laatste religieuze moord in ons land plaats? Verkoop toch niet zulke baarlijke nonsens.

Nog even terug naar dat antisemitisme. Het is van belang onderscheid te maken tussen antisemitisme en antizionisme ook al zijn er genoeg die van een dergelijk onderscheid niet willen horen, zoals daar zijn: Yesilgöz, Schoof, Wilders, Netanyahu e.v.a.. Dat soort lieden is meer gebaat bij olie op het vuur gooien als het ergens weer eens fout gaat. Het waren ook precies deze mensen die het over pogroms hadden, de afgelopen dagen in Amsterdam. Maar iedereen die de geschiedenis bestudeerde weet dat zulke vergelijkingen alleen al op historische gronden volledig mank gaan. Wat er gebeurde in Amsterdam was afschuwelijk en verwerpelijk maar het waren geen pogroms.

Volgens Janssen ontstaan de problemen doordat de mohammedanen als religieuze gemeenschap hun religieuze waarden aan ons als westerse landen willen opdringen, onze waarden door de hunne willen vervangen. Toe maar. Maar enig bewijs daarvan levert hij niet. Wel ziet hij de bevolking tegen de mohammedanen in opstand

komen en die bevolking wordt dan prompt extreem rechts genoemd, aldus de schrijver. Hij meent in landen als Frankrijk, Zweden, Engeland en Ierland al symptomen van een burgeroorlog waar te nemen. Toe maar, het is nogal niet wat.

Hoe komen die mohammedanen aan de macht die ze wisten te vergaren? Vooral door met hun vijfmaal-daagse gebedsoefeningen en de ramadan een groot beslag op onze samenleving te leggen. Daarnaast zouden ze grote nadruk op de bekering van niet-gelovigen leggen (maar ik durf wel te beweren dat er tot nog toe niet één witte Nederlander te vinden is die ooit door een islamiet werd benaderd met bekeringsdoeleinden. Zelf word ik nog steeds tenminste drie keer per jaar door bijbelfanaten lastig gevallen die me proberen over te halen me te bekeren tot het Woord Gods). In de derde plaats streven de Mohammedanen naar snelle uitbreiding van hun invloedssfeer en in de vierde plaats verkeren de meeste moslims in achterstandsituaties, dus “wat ze nastreven is emancipatie. Daartoe is een gezamenlijk streven naar macht via de gezamenlijke religieuze gemeenschap een goed instrument, aangezien in religieus kader meer mogelijk is aan grensoverschrijdend gedrag dan in seculier kader.” Ja, dit staat er allemaal echt. Waarom heb ik dat toch nooit gezien? Heb ik niet op zitten letten? Of ziet Janssen spoken?

Maar nu komen we aan de apotheose als Janssen schrijft: “Iedereen met een beetje fantasie of een minimum aan geschiedkundige kennis snapt dat er slechts twee voor de hand liggende uiteindelijke uitkomsten zijn: of West Europa wordt een moslimgebied en de Europese waarden gaan teloor of er komen opstanden door de andere bewoners van West Europa en de mohammedanen worden verjaagd of uitgemeord”. De democratie, schrijft Janssen, kan moeilijk uit de voeten met mensen die zich op grond van ras of religie verenigen. De politici hebben geen weerwoord op de “aanval van de mohammedanen”. Ja, dit staat er echt. En hij gaat verder: “De overheid is tolerant voor intolerante protesten, zelfs als de mohammedanen een etnische minderheid openlijk doelwit maken van rabiante rassenhaat”. Ach het is allemaal te droevig voor woorden. Ik begrijp dat Jeroen Janssen een academische opleiding gevolgd heeft en zelfs bij het COA heeft gewerkt. Hoe kan hij dan zoveel rabiante nonsens uitkramen? Ergens onderweg is er iets goed fout gegaan.

Goed, we zijn aangeland bij de oplossingen en voor Janssen liggen die geheel en uitsluitend in de sfeer van de scheiding tussen kerk en staat. Ik ben daar natuurlijk ook een voorstander van maar waarom maakt Jansen dit niet expliciet door te eisen dat artikel 23 uit de Grondwet wordt geschrapt? Juist als je de scheiding tussen kerk en staat zou willen aanscherpen is dit een voor de hand liggende strategie, overigens politiek voorlopig volstrekt onhaalbaar. Het ontnemen van de ANBI-status aan kerken lijkt mij volkomen terecht

maar wat levert dit op in het beteugelen van de invloed van kerken? In het herinvoeren van het processieverbod zie ik geen enkel nut. Ik heb nog nooit een islamitische processie gezien. U wel? Actief seculier overheidsbeleid is de laatste aanbeveling van Janssen, nou ja hij sluit af met de cryptische opmerking dat we nog eens goed naar onze voorouders moeten kijken. Jawel, vroeger was alles beter! Maar dit slaat natuurlijk allemaal helemaal nergens op.

Van een academisch gevormd lid van de samenleving verwacht ik toch echt een wat gedegener analyse dan wat Janssen hier ten beste geeft. Ik geloof werkelijk niet dat hij de geschiedenis ooit serieus bestudeerd heeft. Dan was hij nooit tot zijn volstrekt karikaturale kenschets van de Nederlandse islam gekomen. Hij zou zijn oor eens te luisteren moeten leggen bij moderne jonge islamitische imams, misschien eens wat vaker iets van Leo Lucassen of Hein de Haas moeten lezen. Nu zet hij een apocalyptisch beeld neer dat op geen enkele wijze historisch geduid kan worden. In feite, hij zegt het alleen niet hardop, zegt hij: als we niet oppassen worden we omgevinkt. En de keerzijde is dus een bloedige strijd waarin wij de moslims er uit flikkeren. Nooit eens wat dieper door gedacht, Jeroen Janssen en u afgevraagd: wat kunnen wij zelf eigenlijk doen om dat samenleven iets te vergemakkelijken, zijn wij wel zo tolerant als we zelf menen, waarom kunt u alleen maar uw werkelijkheid schetsen door exorbitant te polariseren? Draagt u zo ook maar iets bij aan een oplossing? Uw artikel is polarisatie pur sang.

Wilders heeft geen punt, dat heeft hij nog nooit gehad. De man is een misantroop en een antidemocraat. Maar hij vertolkt wel de gevoelens die leven onder zeker een kwart van onze bevolking. En we hebben een regering die iets tot een crisis kan bestempelen omdat de mensen dat nu eenmaal als een crisis ervaren. Dat is de sfeer waarin populistten gedijen. En Jeroen Janssen draagt daar nog eens wat extra munitie voor aan. Het gezond verstand doet niet meer mee, de analytische blik zit ons in de weg. Wij leven in donkere tijden. Tot slot nog dit: ik sta er toch wel van te kijken dat de redactie een zo ondermaats artikel onweersproken volledig vrij baan geeft. Is dit het moderne vrijdenken anno 2024? Enfin, ik heb er in ieder geval het mijne van gezegd.

Namens de redactie

meld ik dat wij als redacteuren de afspraak hebben om niet zelf in hetzelfde nummer te reageren op een artikel waarvan wij als het ware ‘voorkennis’ hebben. Zo kauwen wij de lezers geen mening voor en maaien wij niet het gras voor de voeten weg van lezers die willen reageren. Aarzelend, dat wel, hebben wij het artikel van Jeroen Janssen dus ‘onweersproken’ geplaatst als discussiestof. Onze dank aan Enno Nuy voor het alsnog weerspreken.

René van Elst

Kerstmythologie

door **Anton van Hooff**

Een van mijn merkwaardigste rollen ooit was mijn optreden als moderne heiden voor de EO-microfoon om de historiciteit van Jezus te verdedigen. Als gewetensvol klassiek historicus nam ik stelling tegen wat enkele Nederlandse intellectuelen op gezag van Francesco Carotta geloofden, namelijk dat de Jezuscultus een verbastering was van de vergoddelijking van Julius Caesar. Naast Jan van Friesland en Paul Cliteur was dat ook Thomas von der Dunk. Op 6 april 2002 schreef hij in de boekenbijlage van *Vrij Nederland* – zaliger nagedachtenis – het essay ‘Bom onder het christendom’, waarin hij over Carotta en zijn ‘doorwrochte en rijk geannoteerde studie’ zegt: ‘In elk geval kan zijn werk, ‘niet simpel als dat van een fantast, als van een nieuwe Erich von Däniken worden afgedaan.’ Dat kan het nou juist wel. Enfin, lees naast je krant die *Vrij Nederland* (op het internet) voor een moment intellectueel vermaak. Of kijk hier: <https://www.carotta.de/subseite/echo/vn.html>

Al antieke heidenen

Ik bevind me in het goede gezelschap van de antieke geestverwanten die het bestaan van Jezus bevestigen. In de eerste plaats is dat Tacitus. Deze grimmige – en daarom mijn favoriete – historicus schreef omstreeks het jaar 115 in zijn *Jaarboeken (Annales)* dat keizer Nero werd verdacht werd van brandstichting.

‘Om dat gerucht te onderdrukken schoof Nero als schuldigen naar voren en onderwierp aan geraffineerdste straffen hen, die, algemeen gehaat om hun schanddaden (*flagitia*), door de massa “christianen” werden genoemd. De oorsprong van die naam, Christus, was onder het keizerschap van Tiberius door procurator Pontius Pilatus terechtgesteld.’ Deze melding heeft daarom grote bewijskracht omdat zij werd gedaan door een auteur die duidelijk niets moest hebben van lieden die dan wel geen brand hadden gesticht, maar wel schanddaden bedreven en er een verderfelijke dweperij, *superstitio* op na hielden.

Toen ik in een debat met Carotta dit bewijsstuk aanvoerde, werd het weggewimpeld als een later invoegsel van christenen...

Mijn tweede medestander is Kelsos, die omstreeks 180, in *Ware rede, alèthes logos*, als eerste het christendom aan een doorwrochte kritiek onderwierp. Natuurlijk waren een maagdelijke geboorte en een opstanding uit de dood lariekoek, maar de heidense intellectueel, die onvergelijkelijk dichter bij de gebeurtenissen en bronnen stond dan een Carotta, trekt het bestaan van Jezus niet in twijfel. ‘Hij bestaat lekker niet!’ zou anders het meest vernietigende argument zijn geweest.

Bethlehem moest

Goed, die Jezus moet dus wel eens geboren zijn. Slechts twee van de vier evangeliën maken er echter gewag van. Het bekendste is het kerstverhaal van Lucas, dat in deze periode met ontroering wordt voorgelezen. Dat het stilistisch rammelt, is in mijn kerstverhaal van 2021 na te lezen. Er zitten ook historische anomalieën in. Augustus

heeft wel tellingen van Romeinse burgers gehouden, maar nooit van de hele rijksbevolking. Waarom zou-ie? En waarom moesten Jozef en Maria zich bij die fictieve volkstelling nu juist in Bethlehem laten registreren?

Wel, die plaats moest van het Oude Testament. Die bijbelse aap komt uit de mouw bij Mattheüs. Tot vervelens toe merkt deze evangelist op dat iets gebeurde om een bepaald bijbelwoord in vervulling te laten gaan. De moderne kritische lezer merkt de ‘framing’ alras op. Bekijken we de tekst van de Bijbel in Gewone Taal (BGT) van 2014:

Jezus werd geboren in Bethlehem, een stad in Judea. Herodes was op dat moment koning. Niet lang na de geboorte kwamen er wijze mannen in Jeruzalem aan. Ze kwamen uit het oosten, uit een ver land.

Drie wijzen (als oosterlingen met Frygische mutsen) voorzien van namen. Mozaïek San Apollinare Nuovo, Ravenna, 6e eeuw.

Ze vroegen aan de mensen in Jeruzalem: ‘Waar is de koning van de Joden die kortgeleden geboren is? We hebben zijn ster gezien. Die kwam aan de hemel omhoog. En nu zijn we gekomen om de nieuwe koning te eren.’ Toen koning Herodes dat hoorde, schrok hij vreselijk. Ook andere mensen in Jeruzalem schrokken. Herodes liet alle priesters en wetsleraren bij elkaar komen. Hij vroeg aan hem: ‘Waar zal de Messias geboren worden?’ Ze zeiden: ‘In Bethlehem in Judea, want dat wordt al verteld in de heilige boeken. Daar staat: ‘Luister, Bethlehem in Judea, jij hoort bij de belangrijkste steden van het land. Want uit Bethlehem komt de leider van Israël. Hij zal zorgen voor het volk van God, zoals een herder voor zijn schapen zorgt.’

Ook Egypte moest

Herodes ontbiedt hen en laat hen naar Bethlehem gaan. Daar vereerden ze moeder en kind, ook met dure geschenken: goud, wierook en mirre. In een droom gewaarschuwd, maakte ze zich uit de voeten zonder bij Herodes langs te gaan. BGT hervat het relaas:

Toen de wijze mannen weggegaan waren, kreeg Jozef een droom. In zijn droom zag hij een engel van de Heer, die zei: ‘Sta op! Je moet met Maria en het kind naar Egypte vluchten. Daar moeten jullie blijven totdat ik zeg dat

jullie terug kunnen gaan. Want Herodes is op zoek naar het kind, hij wil het doden.’ Meteen stond Jozef op. Mid-den in de nacht vertrok hij met Maria en het kind naar Egypte. *Dat moest zo gebeuren. Want dat wordt al verteld in de heilige boeken.* Daar staan deze woorden van God: ‘Ik heb mijn Zoon teruggeroepen uit Egypte.’

Dit gaat natuurlijk over Mozes, die de Exodus leidde. Jezus wordt aan hem gespiegeld.

Kindermoord moest

Met verwijzingen naar de Joodse bijbel is Mattheüs doorspekt. Ook de daaropvolgende de moord op jongetjes tot twee jaar in Bethlehem zou al zijn voorspeld. Het verhaal van de afslachting van de ‘Onnozele Kinderen’ (viering 28 december) is echter aantoonbaar fictie. En weer vraagt Mattheüs waarom dat moest geschieden:

Toen gebeurde er *wat al door de profeet Jeremia gezegd was*: ‘In Rama wordt gehuild en geschreeuwd. Rachel huilt om haar kinderen. Ze wil niet dat iemand haar komt troosten, want haar kinderen zijn er niet meer.’

Deze verwijzing klopt van geen kanten. In Rama werd geweeklaagd ten tijde van de Babylonische ballingschap. Misschien was het een soort doorgangskamp voor opgepakte Joden, over wier lijden de profeet jemieert. Bovendien ligt Rama 7 kilometer ten noorden van Jeruzalem en Bethlehem 10 kilometer zuidelijker! Dus hier is weer eens een bijbeltekst er met de haren bijgesleekt.

Niettemin viere christenen getrouwelijk op 28 december de Onnozele (Onschuldige) Kinderen, maar ze herdenken een uit de duim gezogen verhaal. Zo’n massamoord op bloedjes van kinderen zou koren zijn geweest op de molen van de Joodse historicus Flavius Josephus. Die laat geen gelegenheid voorbijgaan om Herodes zwart te maken, maar bij hem geen woord erover.

Maagdelijke Maria moest

Al in de aanloop op de geboorte van Jezus, is Mattheüs bijbels aan het knoeien. Allereerst moest worden bewezen dat Jezus van aartsvader Abraham en koning David afstamde. Daartoe werd een fantasierijke genealogie geconstrueerd. Maar Jozef was toch niet de vleeselijke vader van Jezus, wel? Mattheüs vertelt het nota bene direct na de afstammingslijst:

De afkomst van Jezus Christus was als volgt. Toen zijn moeder Maria al was uitgehuwelijkt aan Jozef maar nog niet bij hem woonde, bleek ze zwanger te zijn door de heilige Geest. Haar man Jozef, die een rechtschapen mens was, wilde haar niet in opspraak brengen en dacht erover haar in stilte te verstoten. Toen hij dit overwoog, verscheen hem in een droom een engel van de Heer, die zei: ‘Jozef, zoon van David, wees niet bang je vrouw Maria bij je te nemen, want het kind dat ze draagt is verwekt door de heilige Geest. Ze zal een zoon baren. Geef Hem de naam Jezus, want Hij zal zijn volk bevrijden van hun zonden.’ *Dit alles is gebeurd omdat in vervulling moest gaan wat bij monde van de profeet door de Heer is gezegd: ‘De maagd zal zwanger zijn en een zoon baren, en men zal Hem de naam Immanuel geven,’* wat in onze taal betekent: ‘God is met ons’. Jozef werd wakker en deed wat de engel van de Heer hem had opgedragen: hij nam zijn vrouw bij zich, maar hij had geen gemeenschap met haar voordat ze haar zoon geboort had. En hij gaf Hem de naam Jezus.

Voor christenen, gebiologeerd door het biologisch mirakel van de Moedermaagd, is die verwijzing een belang-

rijk wapen geweest om de Joden te beschuldigen van (lees)blindheid. Had hun eigen profeet – het is Jesaja – niet klip en klaar voorspeld dat de Messias virginaal zou ontstaan? Alles is echter helemaal niet zo klaar als een klontje.

Al in de oudheid werd opgemerkt dat de voorzegging niet op de Messias, maar op de komende profeet Hizkia sloeg. Bovendien staat er in de Hebreeuwse tekst niet ‘maagd’ maar ‘jonge vrouw’ *almah*, De Nieuwe Bijbel-Vertaling (NBV) geeft dat ‘jonge vrouw’ dan ook als correcte weergave.

De *Ware rede* van Kelsos, eerder genoemd als de eerste deskundige fileerder van het christendom, is ‘natuurlijk’ niet bewaard, maar de inhoud van *Alèthes logos* is goed te reconstrueren omdat zijn criticus Origenes eerst uitvoerig diens argumentatie geeft alvorens haar als baarljke nonsens te weerleggen. Om zijn betoog kracht bij te zetten wijst hij erop dat parthenogenese bij dieren voorkomt – hij noemt de gier (tegenwoordig beschikken biologen over betere voorbeelden). Origenes schijnt niet te beseffen dat hij hiermee zijn eigen geloofsglazen ingooit: Maria’s maagdelijkheid was dus helemaal niet uniek miraculeus!

De Heilige Geest komt

Nu we toch bezig zijn met de demythologisering van Jezus’ geboorte moeten we nog even kijken bij de andere evangelist die er een verhaal van maakt, Lucas. Dat zijn afstammingslijst niet spoort met die van Mattheüs, je moet een ongelovige kniesoor zijn om daarover te vallen. Lucas maakt veel werk van Jezus’ verwantschap met Johannes de Doper: zijn moeder Elisabeth is een nicht, bij wie de al zwangere Maria op bezoek gaat – dan kan Jozef ook niet aan haar zitten. Vaak afgebeeld is de Aankondiging (Annunciatie, ook wel: Maria-Boodschap) door de engel Gabriël aan Maria. De BGT schijft over als nicht Elisabeth al vergevorderd zwanger van Johannes is :

In de zesde maand zond God de engel Gabriël naar de stad Nazaret in Galilea, naar een meisje dat was uitgehuwelijkt aan een man die Jozef heette, een afstammeling van David. Ze heette Maria en ze was nog maagd. Gabriël ging haar huis binnen en zei: ‘Gegroet Maria, je bent begenadigd, de Heer is met je.’ [...] Luister, je zult zwanger worden en een zoon baren, en je moet Hem Jezus noemen.’ [...] Maria vroeg aan de engel: ‘Hoe zal dat gebeuren? Ik heb immers nog geen gemeenschap met een man.’ De engel antwoordde: ‘De heilige Geest zal over je komen en de kracht van de Allerhoogste zal je als een schaduw overdekken. Daarom zal het kind dat geboren wordt, heilig worden genoemd en Zoon van God.’

Ja, volgens Nietzsche kon de christelijke god alleen via sluipwegen aan een zoon komen: Aan de deur van zijn geloof staat echtbreuk (An der Tür seines Glaubens steht der Ehebruch; *Also sprach Zarathustra* 4,6). Maar ja, zo hoort het in een mythe. Origenes voert in zijn poging om Kelsos’ verwerping van Maria’s maagdelijkheid te weerleggen aan, dat Zeus ooit als gouden regen tot Danaë was gekomen. De logische gevolgtrekking zou moeten zijn dat het hele verhaal van Jezus’ geboorte een grote mythe is.

Meer lezen over de al vroeg ontmaskerde onzinnigheden van het christendom? Zie dan mijn *Je hebt gewonnen, Galileeër. Denken versus geloven in de oudheid*, Omniboek 2023.

De vlucht naar Egypte, door Rembrandt, 1627 (Wikipedia)

Kindermoord te Bethlehem, Codex van Egbert, 10de eeuw, Trier Stadtbibliothek

Kindermoord door Herodes, Matteo di Giovanni 1488, Nationaal Museum Capodimonte, Napels

Annunciatie, Jan van Eyck, circa 1436, National Gallery of Art, Washington DC. De engel Gabriel zegt: Ave Gratia Plena; Maria zegt (ondersteboven geschreven): Ecce Ancilla Domini.

Schlanger, Zoë – *Lichteters*

Wat we van planten kunnen leren

Vertaald door Nico Groen -- De Bezige Bij, 334 pagina's

door **Enno Nuy**

Onder moderne botanici heeft de idee post gevat dat planten over intelligentie beschikken en gedrag vertonen. Sommigen gaan zelfs zo ver van bewustzijn bij planten te spreken. Maar planten hebben geen hersenen of neuronen. Misschien echter zijn de elektrische signalen, waarvan planten zich bedienen, analoog aan neuronen. Voorstanders van plantenbewustzijn werd antropomorfisme verweten. Maar tot nog toe heeft de wetenschap geen algemeen aanvaarde definities van leven, dood, intelligentie en bewustzijn opgeleverd. Planten kunnen zich dingen herinneren maar waar ze die herinneringen opslaan weten we niet. Planten kunnen verwanten herkennen maar hoe ze dat doen weten we niet. Wat is een plant eigenlijk? Er zijn een kleine half miljoen plantensoorten en het gewicht van planten bedraagt tachtig procent van de biomassa op aarde.

Nadat een algachtige cel een blauwalg inslikte ontstond een organisme waaruit dieren en schimmels zouden evolueren en uit die blauwalg ontstonden de bacteriën. Zo'n vijfhonderd miljoen jaar geleden

klommen de planten uit de oceanen en ze hadden toen al geleerd zuurstof uit kooldioxide te halen. Naar de Italiaanse filosoof Emanuele Coccia kunnen we zeggen: onze wereld is vooral wat planten ervan gemaakt hebben. Een blad is het enige dat suiker kan maken uit licht en lucht, we zijn allemaal hergebruikers en recyclen spul dat planten gemaakt hebben.

Elk dierlijk orgaan is gemaakt van suiker uit planten. En vooral de hersenen draaien op glucose. Zonder glucose stoppen denken, herinneren en communicatie. Gezien de beperkte mobiliteit van planten is het een wonder dat ze zich zo wijd verspreid hebben. Een zaadje is wel eens omschreven als een 'plant in een doosje, voorzien van een lunch'. Alles zit er al in en blijft jarenlang levensvatbaar maar als het eenmaal ergens landt en zijn eerste wortel uitsteekt, dan geeft het zijn kans op een andere locatie op en moet het alle gevaren trotseren die de locatie voor het zaadje in petto heeft. De grootste prestatie van een plant is dat hij zijn anatomie heeft gedecentraliseerd: trek er een blaadje af en er groeit een nieuw aan. En iedere piepkleine variatie dient een specifiek doel. Met andere woorden: immobiliteit is bij een plant bepaald niet hetzelfde als passiviteit.

Darwin besteedde in zijn laatste jaren vooral aandacht aan planten, samen met zijn zoon Francis. Zij ontdekten het wortelpuntje waarvan Darwin zei: "Het is nauwelijks overdreven om te stellen dat een aldis begiftigd wortelpuntje (dat onmiddellijk weer aangroeit als het verwijderd wordt!) fungeert als de hersenen van een lagere diersoort." Of zijn hypothese klopt is wetenschappelijk nog steeds niet bevestigd.

Wel zijn er steeds meer wetenschappers die stellen dat planten intelligente wezens zijn, in de zin dat ze meerdere soorten informatie kun-

nen verwerken en weloverwogen beslissingen kunnen nemen. Deze wetenschappers hebben zich verenigd in de Society for Plant Neurobiology, inmiddels omgedoopt tot Society of Plant Signaling and Behaviour. Planten hebben dan wel geen hersens of zenuwcellen maar twee van de meest voorkomende neurotransmitters in dierlijke hersenen komen ook in planten voor: glutamaat en glycine.

Communicatie impliceert zelfbesef en de notie dat er naast jou anderen bestaan. Het was de Amerikaan David Rhoades die in 1983 als eerste formuleerde dat planten en bomen feromoonstoffen inzetten om over een grotere afstand met elkaar te communiceren. Communicatie moet zeshonderd miljoen jaar geleden ontstaan zijn: om complexe levensvormen mogelijk te maken, moesten afzonderlijke cellen informatie met elkaar delen. Cellen snappen dat ze er zijn dankzij andere cellen en in een rij van drie cellen weet de derde cel dat hij de derde is. Maar hoe die cel dat weet, weten we niet. De over te dragen informatie kan elektrisch, chemisch of andersoortig zijn. Wetenschappers stelden vast dat slapende cellen een besluitvormingscentrum hebben dat op basis van verkregen informatie besluit wanneer een zaadje moet ontkiemen.

Een fraaie overpeinzing van Schlanger is de volgende (met dank aan de vertaler natuurlijk): "Zoals 'bewustzijn' en 'intelligentie' geen vastomlijnde definitie hebben, zo valt 'communicatie' tussen de wal van de filosofie en het schip van de wetenschap". De schrijver definieert communicatie als datgene wat gebeurt wanneer een signaal wordt verzonden, ontvangen en een reactie uitlokt. Me dunkt, een bruikbare en feitelijke definitie. Heel nadrukkelijk betreft ze 'intentionaliteit' niet in haar definitie. Overigens is die intentionaliteit inmiddels in voldoende wetenschappelijk onderzoek aange-

toond en daarmee hebben we een indicator voor intelligent gedrag te pakken.

Razend interessant is het persoonlijkheidsonderzoek bij dieren en planten. Zo blijkt onder andere dat woestijnsalieplanten alleen luisteren naar genetisch verwante planten en niet naar planten waarmee ze geen genen gemeen hebben. Ook weten we inmiddels dat bomen en planten hun bladeren vies laten smaken door extra tannine aan te maken zodra ze een signaal ontvangen dat een roofdier nadert. Hoe verschillende planten de dreiging van een roofdier afwegen kan een krachtig signaal zijn van een bepaalde persoonlijkheid. Veel hieromtrent is nog onbekend en er is nog heel veel onderzoek nodig om deze raadselen op te lossen. Net als mensen bestaan planten dankzij elektriciteit. Zij reageren nadrukkelijk op aanraking. De schrikreactie van een plant waarop getrapt wordt is af te lezen met een voltmeter. Barbara Pickard ontdekte ionenkanaaltjes tussen plantaardige cellen. Het zijn geen zenuwen maar ze lijken dezelfde functies te hebben.

Zonder planten zouden zoogdieren niet hebben kunnen ontstaan en voor veel biologen is dat een keiharde aanwijzing voor de stelling dat planten over handelend vermogen beschikken. Van mens en dier weten we inmiddels hoe ze zwaartekracht ervaren (namelijk door de werking van het binnenoer). Bij planten gebeurt iets soortgelijks maar we weten nog niet hoe. Planten verwerken informatie, veel informatie zelfs maar we hebben geen idee hoe ze dat doen: hoe kan iets zonder hersenen gecoördineerd op een prikkel reageren? De Amerikanen Gilroy en Toyota hebben aangetoond dat zodra een plant ergens gesneden wordt een calciumgolf door de hele plant trekt, met een snelheid van een millimeter per seconde. Hier is echter geen sprake van zenuwen maar van een of andere vorm van celgeleiding. Maar juist omdat het functioneert als een zenuwstelsel zou je het proces als een variant daarop kunnen beschouwen. Je zou het vaatstelsel van een plant best het zenuwstelsel kunnen noemen. Hoe het ook zij, een plant ervaart een aanraking en reageert daar ook op. Is dan misschien de hele plant zijn brein?

Planten hebben een nauwe band met geluid, ze zijn gevoelig voor trillingen en frequenties. Waar elektriciteit zich met een snelheid van 0,05 meter per seconde door een plant beweegt, verplaatsen trillingen zich met een snelheid van enkele tientallen meters per seconde. Uit onderzoek is gebleken dat planten kunnen horen door te reageren op trillingen. Ook zijn er voorbeelden bekend waarvan de vorm van de bloem wordt ingezet om geluidstrillingen te detecteren. Ook plantenwortels horen op dezelfde manier geluid. Bijvoorbeeld stromend water wordt door plantenwortels opgevangen. Waarom zouden plantenwortels anders vaak in rioolbuizen inbreken? Via onderzoek is vastgesteld dat planten niet alleen dieren maar ook elkaar kunnen horen door middel van de klikgeluidjes die openbarstende luchtbelletjes in hun stengel maken. Wat we nog niet weten is of die klikgeluidjes ook intentioneel zijn. Zouden planten misschien gebruik maken van echolocatie?

Dan gaat het over herinneren. Uit onderzoek bleek dat de Nasa *poisoniana* zich het tijdsinterval kunnen herinneren tussen twee bezoeken van een hommelen en anticiperen op de volgende komst van hun verstuiver. Ook veranderingen in dat interval blijken de planten probleemloos te verwerken. Maar hoe die planten dat doen, dat heeft de wetenschap nog niet kunnen achterhalen. Kortom: planten halen informatie uit hun omgeving, verwerken die, nemen besluiten en handelen ernaar. Ze houden met alles rekening en zetten het om in een reactie. Hoe noemen we dat? Bij mensen en dieren spreken we dan van 'gedrag' en 'intelligentie' maar bij planten vinden we dat onaanvaardbaar omdat ze geen hersenen hebben. Evolutionair gezien is herinnering een uiterst nuttige eigenschap, het helpt bij het overleven.

Nog zo iets fraais: de venusvliegvanger, een vleesetende plant,

kan tellen. Als twee sensorharen binnen twintig seconden worden aangeraakt, klapt hij dicht. Als de haren vervolgens vijf keer achter elkaar worden beroerd, weet de plant dat hij beet heeft en spuit verteringszappen in de val. Worden na het dichtklappen geen haren beroerd, dan gaat de val weer open! Ook sommige klimplanten kunnen tellen en verkeerde inschattingen ongedaan maken. Dat lukt alleen met een geheugen. Kijk maar eens naar het ronduit verbluffende gedrag van het warkruidplantje of strangle weed, dat ook blijkt te kunnen tellen. Plantfysioloog Trewavas zegt het als volgt: "Een afzonderlijke plant die miljoenen cellen bevat is een zelforganiserend, complex systeem met decentraal gezag dat ter plaatse exploitatie van de omgeving mogelijk maakt, zij het binnen de context van het volledige systeem van de plant." Planten zijn modulair met op elke knop een meristeem dat alles kan worden wat op dat moment nodig is, gevraagd wordt, net als stamcellen. Het is welbeschouwd niet vreemd dat een zich voortbewegend dier op een andere manier informatie vergaart en verwerkt dan een sedentaire plant of boom. Centrale hersens bleken een voorwaarde voor overleven maar planten kunnen uitstekend uit de voeten met een totaal ander systeem. Herinneren en gewaarwordingen zijn intrinsiek met elkaar verbonden en op basis daarvan genomen besluiten duiden op een vorm van intelligentie.

Dat planten door middel van chemische stoffen met elkaar communiceren is inmiddels genoegzaam aangetoond. Maar ze beperken zich daarbij niet tot waarschuwingen

voor naderend onheil. Ook worden soortgrenzen overschreden. Zo is uit onderzoek door Consuelo de Moraes gebleken dat als een maisplant wordt aangevreten door een rups, de plant een monster neemt van het speeksel en braakmengsel van de rups, dat monster analyseert en vervolgens een nauwkeurig samengesteld chemisch gas laat ontsnappen waarna binnen een uur de juiste wespensoort arriveert die de rupsen doodt. Het vermogen om gereedschap te gebruiken wordt gezien als het criterium voor dierlijke intelligentie. Wat is het verschil met een plant die een wesp gebruikt om een schadelijke rups te elimineren? De plant Bitterzoet scheidt suikerzoete nectar af om mieren te werven die vervolgens behalve de nectar ook de larven van een voor de plant schadelijke bladkever opruimen. En zo zijn er talloze voorbeelden. Planten zijn geniale scheikundigen, ze kunnen voor vrijwel elke taak een chemisch stofje aanmaken. Zo zijn er orchideeën die wespen uitnodigen met hen te copuleren waardoor ze de wesp kunnen gebruiken voor bestuiving. Ook hier speelt de scheikunde de hoofdrol. Maar dat betekent wel dat er een ongelooflijk fijn afgesteld co-evolutionair systeem tussen plant en insect moet zijn ontwikkeld. Ook planten zetten hun schoonheid in om bestuivers uit te nodigen. Herfstaster en Guldenroede bloeien tegelijk en samen trekken ze veel meer wespen aan dan ieder voor zich en dat heeft alles te maken met het gele en purperen kleurenpalet dat ze samen vormen.

Overigens is inmiddels ook wetenschappelijk aangetoond dat de door de mens veroorzaakte luchtverontreiniging zeer van invloed is op de chemische communicatie van planten met hun omgeving. Die invloed is vaak ronduit desastreus en beperkt zich niet tot nadelen voor de planten maar bijvoorbeeld ook voor insecten die als bestuivers van vitaal belang zijn. Als zij hun favoriete planten niet meer kunnen vinden zullen ze als gevolg van voedsel-schaarste in het gedrang komen.

Ronduit verbluffend is het verhaal van de **Boquila Trifoliolata** die de vorm kan aannemen van bijna elke plant waar hij naast groeit. Mimicry pur sang! Maar moet een plant daarvoor niet kunnen zien? Dat planten met hun wortels kunnen zien wordt over het algemeen erkend. Maar ook de epidermis

van een blad kan zien en dat zien is meer dan licht van donker onderscheiden. Blauwalgen, de voorlopers van planten, blijken een oog te hebben en de hypothese is dat ook bladeren dan planten zo'n ocellus zouden hebben. Aangetoond is dat evenwel niet, nog niet. Wel zijn er tot nu toe veertien soorten lichtreceptoren in planten aangetroffen.

Terug naar de mimicry. Het gemak en de snelheid waarmee de Boquila zijn vorm aan kan passen suggereert dat de plant zich daarbij bedient van zicht. Of is het uiteindelijk een kwestie van mrna of bacteriën? De rol van bacteriën wordt vaak onderschat. Er is een Australische termietensoort die een eencellig organisme in zijn darmkanaal heeft dat op zijn beurt weer vier soorten bacteriën in het zijne heeft. De matroesjka, ook wij mensen zijn samengestelde organismen. En wij geven elk uur zeker één miljoen biologische deeltjes af. Onze cellen worden in aantallen waarschijnlijk overtroffen door onze microbiële bewoners en het zijn onze microben die bepalen hoe we denken en voelen. Het vermogen van bacteriën om genen uit te wisselen met andere bacteriën is ongekend en die overdracht is onmiddellijk en direct!

Uit onderzoek is gebleken dat planten verwanten herkennen en met hen rekening houden bij de eigen groei. Temidden van vreemde soorten groeien ze vaak agressiever en onbeheerster dan wanneer ze omringd worden door soortgenoten die ook wat zonlicht nodig hebben. De zogeheten Wet van Hamilton zegt dat verwanten elkaar helpen, zelfs als dat ten koste gaat van het eigen voortbestaan. Een zandraket zal de stand van zijn blad binnen twee da-

gen wijzigen zodra de plant merkt dat er een verwant onder dat blad staat. Hoe planten verwanten herkennen weten we nog niet. Onder de grond herkennen ze verwanten door chemie. Maar zeker is dat planten een sociaal leven hebben. Ook zijn er duidelijke aanwijzingen dat planten altruïstisch gedrag kunnen vertonen.

En ook in dit boek komen we weer enkele fantastische getalsgegevens tegen zoals dat er in een theelepelaarde maar liefst een miljard microben leven. En een wetenschapper telde bij een winterroggeplant maar liefst 13.815.672 wortels over een grondoppervlak dat ongeveer 130 keer zo groot was als dat van de uitlopers.

In het voorlaatste hoofdstuk over erfelijkheid lezen we over verbluffende staaltjes van ouderzorg bij planten, planten die zelf hun eigen zaad planten en overdracht van vaardigheden op volgende generaties. Planten hebben weer van hun eigen ontwikkeling en handelen daarnaar. De befaamde Schotse botanicus Tony Trewavas twijfelt niet: planten zijn intelligent en functioneren als netwerken.

Zoe Schlinger heeft een bijzonder boek geschreven met een enorme impact. Zij presenteert hier talloze onderzoeksresultaten die voor de meesten van ons, in ieder geval voor mijzelf, volkomen nieuw en buitengewoon interessant en verrassend zijn. We moeten vaststellen dat onze kijk op de flora door ordinaire onkunde en vooringenomenheid totaal maar dan ook volkomen moet worden herijkt, bijgesteld. Ja, er bestaan enorme verschillen tussen planten en dieren maar die verschillen zijn veel minder groot dan we altijd dachten. Schlinger laat zien dat we heel veel nog niet weten en dat er nog heel wat onderzoek moet worden verricht voor we met meer zekerheid uitspraken kunnen doen over planten, hun intelligentie, geheugen, sociale leven en zo voort. Maar met de onderzoeksresultaten die zij hier presenteert heeft ze in ieder geval mijn kijk op de wereld van planten volledig op zijn kop gezet. Kortom, een prachtig en onvergetelijk boek!

Vrijdenker van het jaar 1554: Castellio, pleiter voor religieuze verdraagzaamheid

door *Anton van Hooff*

Van Stefan Zweig (1881-1942) hoef ik mij als ontwikkeld iemand niet te schamen geen weet te hebben van Castellio. Diens aartsvijand Calvijn is er gewoon te goed in geslaagd deze eigenzinnige protestant lang doodgezwegen te krijgen. Tientallen jaren vonden zijn geschriften geen plaats onder de drukpers, zoals de Joods-Oostenrijkse auteur in de monografie *Castellio tegen Calvin oder Ein Gewissen gegen die Gewalt* van 1936 uitlegt. *) Calvijn had tot Castellio's ontzetting op 25 oktober 1553 Michael Servet als ketter langzaam levend laten verbranden.

Servet, slachtoffer van Calvijns intransigentie

Servet, van Spaanse herkomst, had namelijk de euvele moed gehad een eigen opvatting te hebben over de goddelijke Drie-eenheid en die met vuur te verkondigen. Dat leerstuk van één god in drie personen, Vader, Zoon en Heilige Geest, is ook wel moeilijk te vatten. Op de lagere school hield de parochiekapelaan, die in de zesde klas ons godsdienstles gaf, drie lucifers tegen elkaar en stak die aan: één vlam, drie eenheden! Snapten we het leerstuk nu? Nou, eigenlijk niet.

Geen wonder dat die Drievuldigheid, een product van neoplatoonse speculatie en op het concilie van Nicea (325) als leerstuk vastgelegd, telkens weer in twijfel werd getrokken: was de zoon toch niet een beetje minder god dan de vader? En wat deed die geest nou precies? De islam heeft het daarom maar simpel gehouden: er is maar één Allah, god in één persoon.

Als jonge gelovige had ook ik trouwens al ketterse neigingen ten aanzien van de Triniteit: als god onze vader was en Jezus zijn zoon, dan waren we allemaal broertjes van hem, niet?

Loopbaan van een gekwelde humanist

Sebastian Castellio, eigenlijk Sébastien Châtillon, kwam uit het hertogdom Savoye, een streek waar de proto-protestantse Waldenzen een verborgen bestaan leidden. Misschien stamde hij uit dit milieu. Twintig jaar oud ging hij in Lyon studeren. Hij maakte zich aan het College van de Drieëenheid (Collège de la Trinité) Latijn, oud-Grieks en Hebreeuws eigen. Zoals al eerder Erasmus ergerde hij zich als humanist aan de houterigheid van het Latijnse Nieuwe Testament, de Vulgaat. Die oude vertaling van Hiëronymus (ca. 340-420) was heel dicht bij het oorspronkelijke Grieks gebleven, dat ook al niet erg sprankelend was. Hij nam zich voor een waardige versie te maken.

De eerste ketterverbrandingen van Hugenoten, Franse calvinisten, die op instigatie van de Inquisitie in 1540 in Lyon plaatsvonden, maakten van Castellio een protestant. Hij verliet de stad en sloot zich aan bij Calvijn (1509-1564), die zich tijdelijk in Straatsburg ophield. Nog voor zijn triomfale terugkeer in Genève had Calvijn Castellio tot rector van het Latijnse college laten benoemen en als predikant in het naburige Vandœuvres.

Ommetje in Vandœuvres

Hé, die plaats ken ik. Ik verbleef er in 1988 drie weken in een studiehuis voor klassici, werkend aan mijn monografie over antieke zelfdoding, die in 1990 uitkwam.

In de Fondation Hardt, Vandœuvres 19 mei 1988

Het is nu een domein van werelds superrijken, die zich in hun paleiswoningen verschansen achter hekken en dichte hagen. Bij mijn dagelijkse wandelingen volgden woest blaffende waakhonden me, onzichtbaar achter de omheiningen. Als hondenhater kon ik het niet laten eventjes tegen het hekwerk te trappen om die blafschijters nog razender te maken. En dan op het eind van het perceel nog een stevige schop, in de hoop het beest een finale hartverlamming te bezorgen.

Het Vandœuvres van 1540 zal echter wel een landelijke gemeente zijn geweest, bevolkt door gelovigen die hun geestelijke herder getrouwelijk volgden.

In ongenade bij Calvijn

Castellio stelde zijn begunstiger zwaar teleur. Hij trok dienst predestinatieleer in twijfel en verklaarde in een openbare bijeenkomst dat de geestelijkheid moest ophouden mensen te vervolgen die de bijbel anders verklaarden; predikanten hadden immers niet de waarheid in pacht.

Misschien werd Calvijns rancune versterkt door het schuldgevoel over zijn wangedrag tijdens de pestepidemie van 1543. Met andere kerkelijke en politieke leiders verliet hij de stad, want ze waren immers onmisbaar. Maar Castellio bleef en bezocht de zieken. Hij bekritiseerde Calvijns gedrag niet, maar wel de lafhartigheid van diens predikanten. Hier had Calvijn een wapen in handen: Castellio werd bij de Raad van Genève aangeklaagd omdat hij de geestelijkheid in diskrediet zou hebben gebracht. Castellio zag de bui hangen. Hij gaf zelf zijn ambt op, nog voordat hij op 30 mei 1544 van alle taken werd ontheven. Met een hypocriete aanbevelingsbrief van Calvijn vertrok Castellio met vrouw en kinderen naar Bazel.

Tijdelijk soelaas in Bazel

Daar heerste wel een meer ontspannen sfeer – diverse dissidenten had er een toevlucht gevonden - maar het stigma dat Calvijn op hem had gedrukt, stond een kerkelijke

of wetenschappelijke loopbaan in de weg. Hij gaf privélessen en hielp bij het corrigeren van drukproeven.

Hij ging maar weer studeren. In 1553 behaalde hij zijn 'master', hij werd *magister artium*. Nog hetzelfde jaar werd hij aan de universiteit docent Oudgrieks. Zoals een humanistische geleerde paste, verzorgde hij edities van Griekse schrijvers, maar ook van de *Navolging van Christus* (*De Imitatione Christi*) van 'onze' Thomas van Kempen.

Vuurmoord van Servet

Tezelfdertijd, in 1553, had Michael Servet zich in het hol van de calvinistische leeuw gewaagd. Hij werd herkend en door toedoen van Calvijn gearresteerd. In het gevang verkommerde hij lichamelijk en werd geestelijk gemarteld door predikanten die hem wilden 'bekeren'. In het bijzonder werd hij gekweld door Calvijns steile vazal Guillaume Farel (1489 - 1565), naar wie een nota bene 'open' christelijke middelbare school in Amersfoort is vernoemd. De man begeleidde Servet tot aan de brandstapel, hem telkens tot inkeer uitnodigend – uiteraard in christelijk mededogen. Calvijn was maar thuisgebleven. Servet bleef standvastig en riep toen het hout werd aangestoken, zijn Christus aan.

Een ketter doden is moord

Al in 1553 had Castellio – anoniem – het *Relaas van Servets dood* (*Historia de morte Serveti*) gepubliceerd en onder pseudoniem Calvijns rechtvaardiging van de gruweldaad weerlegd met *Over kettters, of ze vervolgd dienen te worden* (*De haereticis, an sint persequendi*). Daarin be-riep hij zich op de kerkvaders Johannes Guldenmond (Chrysostomos) en Augustinus, op Luther en Erasmus en ... op Calvijn zelf. Die had in de eerste versie zijn *Institutio Christiana* (*christelijke onderrichting*) ook betoogd dat de doodstraf voor kettters niet aan de orde was.

Een jaar later keerde hij zich tegen Calvijns rechtvaardiging van de gruweldaad in *Tegen Calvijns geschrift* (*Contra libellum Calvinii*). Daarin vatte hij zijn mening samen in de uitspraak:

Een mens doden is niet de leer verdedigen, maar een mens doden

Hominem occidere non est doctrinam tueri, sed hominem occidere.

Satans hond

In de controverse die na Servets executie uitbrak viel nog iemand bij voorbaat van het voetstuk, dat ik later voor hem zou oprichten: Theodorus Beza. Deze opvolger van Calvijn heeft later, in 1574, het begin van de Nederlandse Onafhankelijkheidsverklaring, de Acte van Verlatinghe, geïnspireerd: als een vorst, in casu Filips II, niet de herder van het volk is mocht hij worden afgezet. Maar in de jaren vijftig was hij de kleinzielige verdediger van Calvijns wangedrag en deed mee aan de scheldcampagne tegen Castellio. Die werd uitgemaakt voor hond en Satans werktuig. De Bazels magistraat zwichtte uiteindelijk voor de druk uit Genève en liet in november 1563 een aanklacht wegens ketterij toe. In dezelfde maand verweerde Castellio zich nog schriftelijk, maar – wel tot zijn geluk – stierf hij een maand later, op 23 december 48 jaar oud. Calvijn had al op 27 mei zijn gepredestineerde doodslot ondergaan.

Castellio's lijk werd door fanatiekelingen uit de tombe gehaald en verbrand; de as werd verstrooid.

Postume rehabilitatie

Calvijn leek een volledige overwinning te hebben behaald. In de eerste decennia vond Castellio's opvatting nauwelijks weerklank, met als opmerkelijke uitzondering 'onze' Coornhert (1522 – 1590). Ook opmerkelijk is dat Castellio's geschriften in de officieel gecalviniseerde Republiek werden gedrukt: in 1602 verscheen in Gouda een complete editie van zijn geschriften; de Remonstranten herkenden in hem een geestverwant.

Sinds 2017 bestaat er in Bazel een Castellio Genootschap. Nee, lid word ik maar niet. De Vrije Gedachte heeft nog nooit iemand postuum tot vrijdenker van het jaar verklaard. Anders zou Castellio dat voor 1554 kunnen zijn.

*) Castellio is overigens wel ter sprake gekomen op pag. 23 van *De Vrijdenker* #2021-10.

Miguel de Villanueva, gravure van Christian Fritsch, omstreeks 1740; op de achtergrond zijn vuurdood.

Monument voor Michael Servet als apostel van Vrij Geloof in Vienne, waar zijn afbeelding door de katholieke inquisitie was verbrand, terwijl de verbranding in Genève op instigatie van Calvijn lijfelijk gebeurde (Wikimedia Commons)

De fascinerende wereld van de piramidespelen

door *Richèl Bilderbeek*

Het doel van dit artikel is inzicht te geven in de financiële en psychologische werking van Ponzifraude en piramidespelen, inclusief wat simpele handvatten om slachtoffers te helpen.

Aanleiding

‘Grijp je kans nu!’, ‘Wordt rijk in een maand!’: allemaal hebben we wel eens een soortgelijke advertentie gezien. De meesten van ons zullen – terecht! – gedacht hebben dat de belofte te mooi is om waar te zijn. Hierdoor missen we echter de kans om een kijkje te nemen in de – in mijn ogen fascinerende! – wereld van Ponzifraude en piramidespelen, inclusief de trieste werkelijkheid voor de slachtoffers. Met dit artikel hoop ik de inzichten – en fascinatie – te delen, met daarbij advies hoe met slachtoffers om te gaan.

Ponzifraude

Ponzifraude is een financiële afspraak tussen twee personen met beloften die niet waargemaakt kunnen worden. Sterker nog: het breken van deze financiële beloften is ingebouwd in de opzet. Deze opzet is – onder andere – uitgevonden door de Amerikaanse zwendelaar van Italiaanse afkomst Charles Ponzi (1882-1942). Ik zal toelichten hoe Ponzifraude werkt, eerst gezien vanuit een slachtoffer, dan gezien vanuit de dader.

Het verhaal van een slachtoffer van Ponzifraude begint met het kennismaken van een advertentie, bijvoorbeeld ‘Investeer in bedrijf X [A]: verdubbel uw geld in een jaar!’. Slachtoffers zullen ongelovig zijn en in het begin geen of weinig geld storten op de bankrekening van bedrijf X. Echter, na een tijd blijkt dat de (kleine) bedragen inderdaad verdubbeld uitgekeerd worden. De aanvankelijk ongelovige slachtoffers zijn verrast en delen dit gevoel met hun kennissen en vervolgens worden er grotere bedragen ‘geïnvesteerd’. Een jaar later echter, als de slachtoffers hun verdubbelde geld opvragen, is bedrijf X failliet en de slachtoffers zullen hun geld waarschijnlijk niet terug krijgen.

Het verhaal van de Ponzifraudeur begint met een voldoende hoeveelheid geld om de eerste uitbetalingen te kunnen doen. Na een advertentie komt het eerste geld binnen en een jaar later worden de eerste uitbetalingen gedaan, van veelal kleine bedragen. Door deze uitbetalingen storten de slachtoffers nu veel meer geld op de bankrekening van bedrijf X, laten we zeggen 20.000 euro. Omdat dit bedrag niet verdubbeld uitbetaald kan worden, wordt een faillissement gepland na – laten we zeggen – 11 maanden. Voor dat het zover is worden de 20.000 euro overgemaakt naar geheime bankrekeningen van de zwendelaar. De zwendelaar gaat failliet, kan niet aan de schulden voldoen en krijgt deze kwijtgescholden.

Hoe herken je Ponzifraude?

Ponzifraude is te herkennen aan een combinatie van kenmerken. Het is altijd een combinatie van meerdere factoren, dus één kenmerk is niet genoeg om een bedrijf een Ponzifraudeur te noemen. Dit zijn enkele kenmerken van een Ponzifraude, vertaald uit [Bosley & McKeage, 2015]:

Een Ponzifraudeur belooft een uitzonderlijk hoge winst in een (te) korte periode, gemakkelijk geld en/of een passief inkomen: belofte kosten het bedrijf namelijk niets (ze worden immers niet waargemaakt) en leveren misschien wel meer geld op voor de fraudeur. Als het bedrijf in een product handelt (en dat is handig, want dat maakt het bedrijf legitiemer) dan is dit product vaak onbewezen en/of oneerlijk geprijsd. Er is geen geschreven informatie over de (productie)kosten van dit product en de verkoopcijfers van het product zijn geheim, vaag en/of oncontroleerbaar. Er is geen duidelijk

beleid om geld terug te vragen in geschreven vorm. In tijden van een recessie kan een Ponzifraude prima groeien en deelnemers komen vooral uit economisch zwakkere regio's.

Piramidespel

Een piramidespel is een combinatie van Ponzifraude en multi-level marketing, waarin slachtoffers geld verdienen door nieuwe slachtoffers voor de Ponzifraude te werven. Vanuit het oogpunt van een slachtoffer is een piramidespel een uitbreiding van een Ponzifraude: alle kenmerken van een Ponzifraude zijn er, maar nu komen er enkele nieuwe gedragingen bij: het slachtoffer wordt nu ook gevraagd om nieuwe leden te werven. Ook heeft het slachtoffer nu iemand boven zich in een hiërarchie, vaak met onschuldige namen als ‘mentor’ of ‘coach’, die het slachtoffer motiveert om nieuwe slachtoffers te werven. Het werven van nieuwe slachtoffers levert geld, status en nieuwe ‘investeringsmogelijkheden’ met nog sterkere beloftes.

Het verhaal van de zwendelaar van een piramidespel is hetzelfde als van een Ponzifraude, maar er is meer: er is nu een groep slachtoffers die actief nieuwe slachtoffers werft. Deze groep moet gemotiveerd blijven. Dit kan gebeuren door bijvoorbeeld de beste slachtofferwerwers te belonen met exclusieve (en zichtbare!) beloningen en evenementen.

Hoe herken je een piramidespel?

Een piramidespel is te herkennen aan een combinatie van kenmerken, waaronder alle kenmerken van Ponzifraude, zoals hierboven beschreven. Deze aanvullende kenmerken zijn, ook vertaald uit [Bosley & McKeage, 2015]:

In een piramidespel moet een nieuwe deelnemer geld inleggen om mee te mogen doen. Als een product wordt verkocht, dan is hij verplicht dit product te kopen en/of per termijn meer van dit product te kopen. Er is weinig of geen bewijs dat het product aan niet-deelnemers wordt verkocht, omdat een Ponzifraude vooral inkomsten haalt uit de nieuwe leden.

Deelnemers zien interne presentaties die focussen op het werven van nieuwe leden (in plaats van bijvoorbeeld productkennis) en het piramidespel heeft een complexe beloningsstructuur.

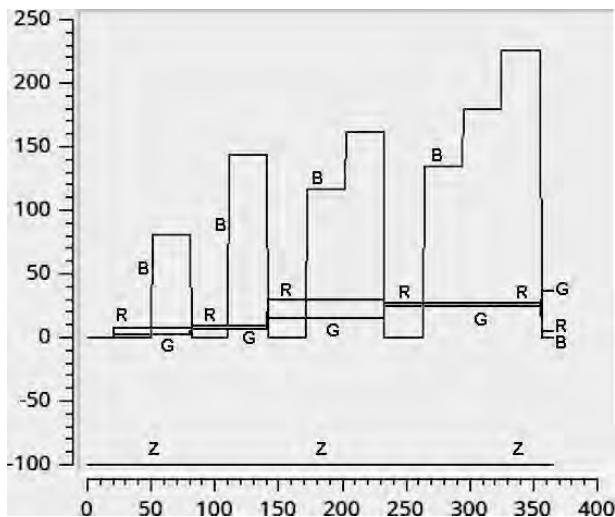
In het begin van de historie van een piramidespel is er een exponentiële groei in het aantal slachtoffers. Later, als de meeste deelnemers geld verliezen, is de doorstroom hoog. In de slotfase is er een snelle neergang in het aantal deelnemers. Er lopen rechtszaken tegen het bedrijf en er zijn klachten van slachtoffers over het piramidespel in andere regio's of eerdere verschijningsvormen.

Waarom doen mensen mee aan een piramidespel?

Er zijn meerdere vooringenomenheden (‘biases’) in het spel als reden dat mensen bij een piramidespel gaan. De belangrijkste daarvan is de vooringenomenheid op representativiteit (‘representativeness bias’). De vooringenomenheid is het idee dat als een bekende meedoet aan het piramidespel, dat dit een bewijs zou zijn dat het piramidespel legitiem is, de ‘als Piet er ook bij zit, dan zal het wel goed zijn’ redenatie [Hidajat et al., 2020][Wilkins et al., 2012].

Er is onderzoek gedaan om te verklaren hoeveel geld mensen overmaken naar een piramidespel. 47% van de variatie hierin is toe te wijzen aan deze vooringenomenheid op representativiteit. Op de tweede plaats, met 22%, staat de vooringenomenheid op zelfbeves-

ting ('confirmation bias'): het vooral luisteren naar bewijs dat de eigen opvatting bevestigt. 15% van de variatie is te verklaren met zelfoverschatting en 11% met de vooringenomenheid op afschildering ('framing bias'), oftewel het nemen van een beslissing op basis van enkel positieve informatie. Als laatste voorspeller, met 9%, staat optimisme (merk op: deze getallen samen komen boven de 100% uit, onduidelijk is waarom) [Hidajat et al., 2020].

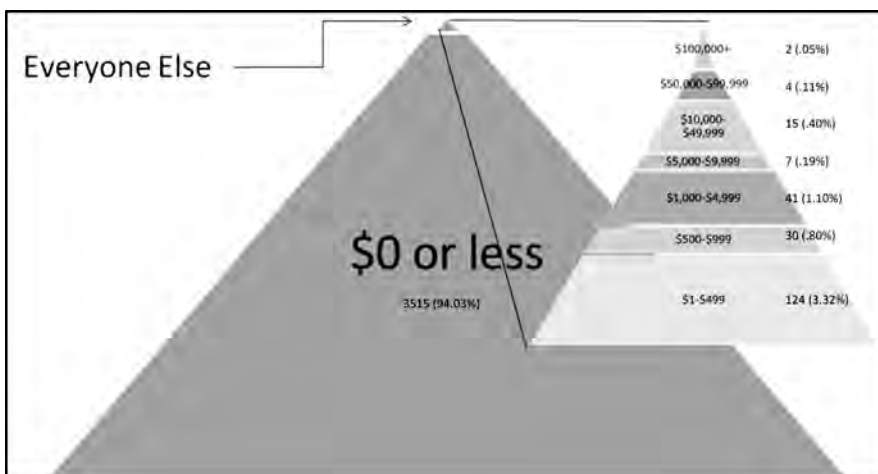

Simulatie van geldstromen binnen een piramidespel van een slachtoffer, met de tijd (in dagen) op de horizontale as en (beloofde) bedragen op de verticale as. De zwarte (Z) lijn geeft het effect op de bankrekening van een slachtoffer, in dit geval 100 euro schuld, ten gevolge van de inleg van 100 euro. De rode (R), groene (G) en blauwe (B) lijnen geven de *beloofde* waarde aan van de drie typen portefeuilles. Merk vooral de blauwe lijn op: deze wekt de suggestie dat het slachtoffer winst heeft gemaakt. In deze simulatie heeft het slachtoffer geen geld opgenomen. De simulatie is gebaseerd op een – nu failliet – piramidespel.

Waarom zitten mensen in een piramidespel?

Meedoen aan een piramidespel is om meerdere redenen aantrekkelijk: ten eerste is er de belofte van financieel gewin en ten tweede is er een gemeenschap waar iedereen welkom is, waar hard werken wordt beloond, waar je vrienden kan maken.

De belofte van financieel gewin is aantrekkelijk en tot op zekere hoogte waar: uit onderzoek blijkt dat – als je de vrijwillig gewerkte uren niet meeneemt – dat ongeveer 2% quitte speelt en dat ongeveer 4% winst maakt [Bosley & McKeage, 2015]. Zie onderstaande figuur voor de verdeling van inkomsten over percentages slachtoffers.

Figuur uit [Bosley & McKeage, 2015] die de inkomsten (in USD) laat zien per percentage slachtoffers. Merk op dat de inleg voor

dit piramidespel 300 USD was en dat de geïnvesteerde tijd niet is meegenomen in de berekening.

Het percentage slachtoffers dat winst maakt varieert per piramidespel: een andere studie vond dat 11,8% van de slachtoffers winst maakt. Deze winst is meestal laag: 50% van deze winst kwam in de handen kwam van de top 0,1% [Tyler et al., 2023].

De sociale gemeenschap achter een piramidespel is voor sommigen interessant: hard werken wordt beloond, men begeleidt elkaar, men motiveert elkaar, men maakt nieuwe vrienden. Dit sociale aspect zorgt ervoor dat slachtoffers hun 'bedrijf' minder kritisch bekijken, omdat een inzicht dat het 'bedrijf' nep is leidt tot verlies van al deze vriendschappen.

Wat kun je doen met slachtoffers?

Het heeft net zoveel nut slachtoffers te overtuigen met rationele argumenten als het geval is bij andere illusies zoals religie. Aangeraden wordt vooral te blijven luisteren naar het slachtoffer en een open dialoog te behouden: stel open en onbedreigende vragen, met de hoop dat het slachtoffer zelf ooit het gewenste inzicht verkrijgt.

Als de Ponzifraude of het piramidespel failliet gaat, help het slachtoffer bij zijn/haar schaamte. Zeg nooit 'Ik zei het toch!'.

Conclusie

Ponzifraude en piramidespelen zitten slim in elkaar!

Mensen die kritisch genoeg zijn, zullen minder vaak in de valse beloften geloven. Sommigen zullen eenmalig geld verliezen, schouders ophalen, wonden likken en verder gaan. Grotere slachtoffers zijn degenen die grote sommen geld hebben ingelegd en verloren. Dit is reden dat Ponzifraude en piramidespelen illegaal zijn: omdat de beloften onjuist zijn. Daarom zijn Ponzifraude en piramidespelen (anoniem) te melden bij de Financiële Opsporingsdienst, <https://www.fiod.nl/>.

De grootste slachtoffers zijn de mensen die *denken* winst te maken: zij zitten vast in een prettig sociaal netwerk van 'mede-investeerders'. Dit sociale netwerk ervaart een kloof tussen 'binnen' en 'buiten', tussen de gelovigen en ongelovigen. Dit heeft zijn weerslag op het sociale leven van slachtoffers buiten het piramidespel, waardoor de band met familie en vrienden onder druk komt te staan.

Ik hoop dat dit artikel u inzicht heeft gegeven in de financiële en psychologische werking van Ponzifraude en piramidespelen, inclusief wat simpele handvatten om slachtoffers te helpen.

Voetnoot

[A] Met de 'x' in 'bedrijf X' wordt de wiskundige 'x' bedoeld, in de zin van 'een bedrijf met een bepaalde naam'. Dus niet het bedrijf met de naam 'X', dat voorheen de naam 'Twitter' droeg.

Referenties

- [Bosley & McKeage, 2015] Bosley, Stacie, and Kim K. McKeage. "Multilevel Marketing Diffusion and the Risk of Pyramid Scheme Activity: The Case of Fortune Hi-Tech Marketing in Montana." American Marketing Association, 2015.
- [Hidajat et al., 2020] Hidajat, Taofik, et al. "Why are people trapped in Ponzi and pyramid schemes?." Journal of Financial Crime 28.1 (2020): 187-203.
- [Tyler et al., 2023] Kell, Tyler, et al. "Forsage: Anatomy of a smart-contract pyramid scheme." International Conference on Financial Cryptography and Data Security. Cham: Springer Nature Switzerland, 2023.
- [Wilkins et al, 2012] Wilkins, Anne M., William W. Acuff, and Dana R. Hermanson. "Understanding a ponzi scheme: Victims' perspectives." Journal of Forensic & Investigative Accounting 4.1 (2012): 1-19.

Geen verzadigd vet op het etiket

door **John Vink**

Twee keer heb ik in *De Vrijdenker* geschreven over voeding. Ik doe dat nog een keer en wel omdat ik me erger en bezorgd maak over wat ik meen te zien gebeuren. In mijn beleven hebben de Big Farma en de Big Food zich meester gemaakt van onze gezondheid. Big food maakt producten die zo lekker zijn dat "once you pop you can't stop" (een slogan van Pringles in de VS en Canada). In de supermarkt valt 70,5% in de categorie 'ultra-processed foods' en leidt waarschijnlijk in de loop der jaren tot gezondheidsschade. (Bron: <https://www.foodwatch.org/>). Daar heeft de big Farma dan weer medicijnen voor, die de symptomen bestrijden maar niet de oorzaak wegnemen.

Meer dan de helft van de wereldbevolking is metabool niet in orde. Overgewicht, artrose, artritis, hoge bloeddruk, hersenmist, infarcten etc. Onze gezondheid wordt opgeofferd en wanneer we problemen krijgen en naar de dokter gaan heeft deze 10 minuten om ons aan te horen. We krijgen medicijnen voorgeschreven en denken dat het daarmee gedaan is. Wel, ik meen dat als de dokter u medicijnen voorschrijft u ook naar uw leefstijl moet kijken.

onze voeding. Nu is inmiddels bekend dat een overdaad aan plantaardige oliën inflammatie (ontstekingen) veroorzaakt. In de statistieken is te zien dat de consumptie van vlees en verzadigd vet afneemt terwijl de incidentie van diabetes en overgewicht in hetzelfde tempo door blijft stijgen.

Tegenwoordig is, zoals gezegd, meer dan de helft van de wereldbevolking metabool niet in orde. In India wonen de meeste veganisten en toch hebben ze daar de meeste diabetici. Hoe kan dat als vlees consumeren diabetes veroorzaakt? En hoe kan het dat bij de Inuit en andere vlees-etende volkeren geen diabetes voorkwam? Er zijn ook volken die bijna geheel vegetarisch leven en waar ook geen diabetes en overgewicht voorkomen. (Zie Chris Knobbe*)

En dan fruit. "Fruit op het werk" is in. Hele kisten vol staan er in de kantines. Fruit wordt zo zoet mogelijk gekweekt omdat we dat lekker vinden. Ik vraag me af of de vezeltjes en vitamines in fruit wel opwegen tegen de nadelen van fructose in fruit. Fructose breekt af als alcohol en wordt opgeslagen als vet in de lever. Vroeger aten we alleen in de herfst fruit. Nu eten we alle dagen fruit en denken we, dat we gezond bezig zijn.

Het volgende citaat komt uit "Food consumption by degree of food processing and risk of type 2 diabetes mellitus: a prospective cohort analysis of the European Prospective Investigation into Cancer and Nutrition (EPIC)" - The Lancet: "Brood mag. Als je je gezondheid wil verbeteren, kun je het beste hartige snacks, dierlijke producten, kant-en-klaarmaaltijden en suiker- en kunstmatig gezoete dranken laten staan. Die vergroten het risico op diabetes het meest. Brood, koekjes, ontbijtgranen, snoep, desserts en plantaardige alternatieven werden juist gelinkt aan een lagere kans op diabetes."

Fantastisch nieuws. Bij de oude Egyptenaren werd veel graan gegeten. Er kwam geen diabetes voor. Wel artrose. Er zijn meer volken die geen tot weinig vlees aten en geen overgewicht en geen diabetes twee hadden. Wel hadden ze artrose en een slecht gebit.

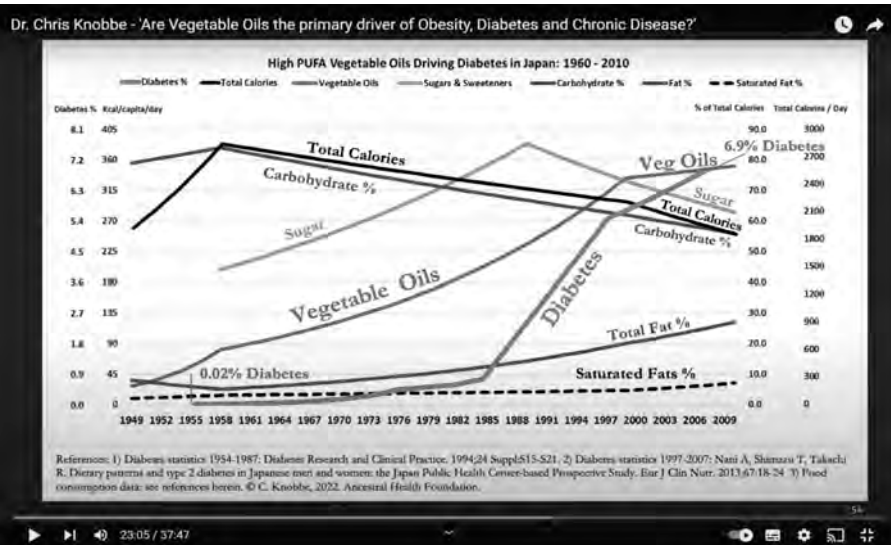
Dat (bewerkt) vlees een correlatie zou hebben met diabetes heb ik nooit begrepen. Hoe zou dat kunnen? Volken die bijna alleen vlees aten hadden, zoals hierboven al ter sprake gebracht, geen diabetes of overgewicht. Wat is er dan aan de hand met de vlees en snacks? Wat ik denk is dat er in

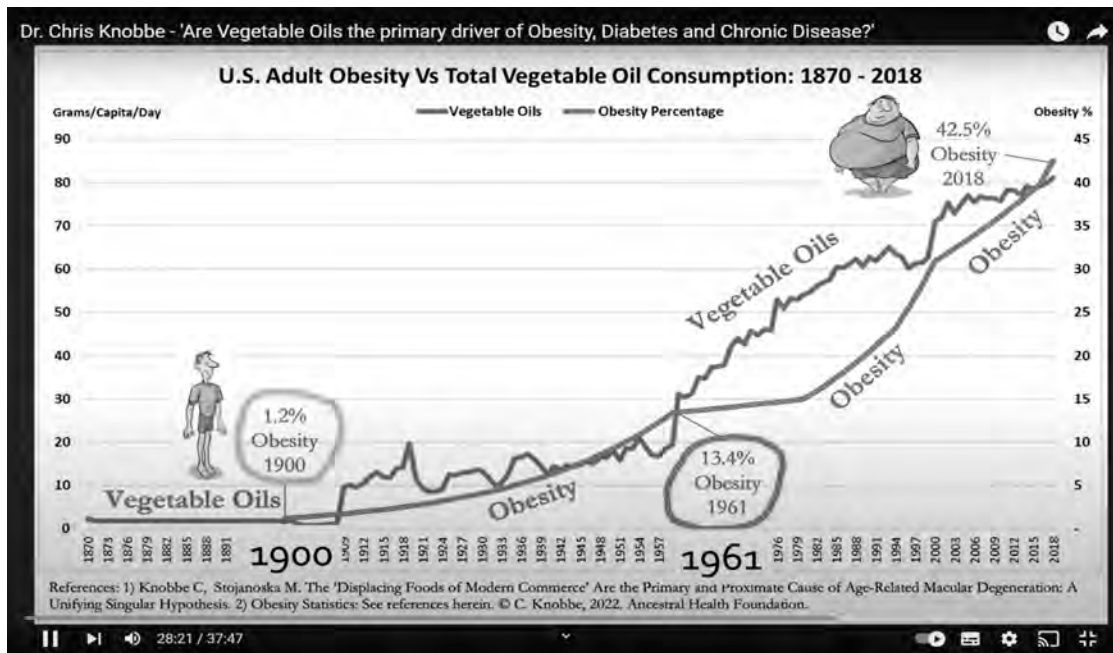
het onderzoek geen rekening is gehouden met plantaardige oliën. Nagenoeg al het vlees wordt tegenwoordig gebakken in plantaardige olie. En ook snacks zoals frites, kroketten, frikandellen en chips e.d., worden bereid met plantaardige oliën. Niemand wil immers verzadigd vet op het etiket. Dus als Chris Knobbe* gelijk heeft en plantaardige oliën verantwoordelijk zijn voor de toename van obesitas en diabetes, dan is het logisch dat alle producten die daarmee thuis

Big Farma heeft belang bij ziekte. Er was ooit zelfs sprake van om statines aan het drinkwater toe te voegen.

Laten we het eens hebben over vlees. Eerst heette het dat vlees eten 20.000 liter water per kilo kostte en derhalve erg milieu-onvriendelijk was, toen kregen we er darmkanker van en nu krijgen we er diabetes van. Voor al deze zaken is er geen enkel oorzakelijk bewijs. Dan eieren. Eieren bevatten veel verzadigd vet. Jarenlang mochten we er maar eentje in de week eten omdat het cholesterol verhogend zou zijn. Nu zijn er mensen die 40 eieren in de week eten en geen verhoogd cholesterol hebben. Cholesterol zou aanjager zijn van hart en vaatziekten. Nu blijkt dat mensen met een hoog cholesterol minder vaak een hartaanval krijgen. Door de demonisering van verzadigd vet zijn nagenoeg alle producten die we kopen bereid met plantaardige oliën waardoor het aandeel Omega 6 veel te groot is geworden in

en in de fabriek bereid worden een correlatie hebben met het ontstaan van deze ziekten. Het gebruik van emulgatoren in voeding is de laatste honderd jaar ook sterk toegenomen. Sommige daarvan worden in verband gebracht met beschadiging van het darmslijmvlies met als gevolg dat "ongerechtigheden" in de bloedbaan kunnen komen en ontstekingen veroorzaken.

Dus hebben de veganisten en de carnivoren allebei gelijk. Hun dieet veroorzaakt geen overgewicht of diabetes 2.

Op dit moment slikken 6 miljoen Nederlanders pijnstillers, zijn er 1,5 miljoen mensen met artrose, heeft een op de drie Nederlanders een te hoge bloeddruk, zijn er 1,2 miljoen mensen met diabetes twee en heeft de helft van de Nederlanders overgewicht. Er zijn net zoveel mensen met Alzheimer als er mensen zijn met diabetes twee. Allemaal symptomen die passen bij het metabool syndroom. Hoge bloeddruk, hoog cholesterol, overgewicht, insuline-resistentie, hoog nuchtere glucose niveau e.d.. Aan de basis van al deze kwalen ligt insuline-resistentie als gevolg van een chronisch verhoogd glucoseniveau. Het hele lichaam lijdt hieronder. Toename van insuline-resistentie gaat geleidelijk en sneller dan de nuchtere glucose omhoog gaat. Het gevolg daarvan is dat insulineresistentie (diabetes twee) pas ontdekt wordt als het te laat is. Insuline bij spuiten is dan niet de oplossing. Insuline is er genoeg maar het lichaam reageert er niet meer op. De gevoeligheid voor insuline vergroten kan alleen door het rigoureus beperken van koolhydraten.

Er is geen reden om aan te nemen dat het vanaf nu beter zal gaan. De jeugd gaat zich te buiten aan "vapen", "een pilletje", alcohol en fastfood. Deficiënte voeding leidt ook tot mentale klachten zoals depressie en gebrek aan wilskracht. Slechte leerprestaties. Ook de foetus kan, door deficiënte voeding van de moeder, al een tekort aan verzadigd vet hebben dat nodig is voor de ontwikkeling van de hersenen. Zulke kinderen worden al geboren met een achterstand in ontwikkeling.

Een veestapel is slecht voor het milieu, vergroot bij consumptie de kans op darmkanker en diabetes twee wordt beweerd. Nu moet de veestapel inkrimpen om de CO₂-uit-

stoot te verminderen. Ook zuivel moet wijken. Niemand heeft het over het afremmen van de bevolkingsgroei. Mensen vormen mijn inziens het grootste obstakel voor biodiversiteit. Men kiest voor economische groei en probeert de gevolgen daarvan op te vangen met innovatie. Uiteindelijk zal innovatie de vervuiling niet bij kunnen houden door de snellere groei van de bevolking.

Het advies van Benjamin Bikman**): Geef voorrang aan

dierlijke eiwitten met dierlijke vetten. Vermijd producten met barcodes. Dus eet "whole food".

Het is tijd voor een interventie vanuit de politiek op weg naar een meer gezonde productieve generatie. Iedere hap telt. Overbevolking en deficiënte voeding vormen momenteel de grootste obstakels voor een gezonde, productieve en gelukkige samenleving. Op dit moment gaat er 12 miljard euro per jaar op aan grotendeels vermijdbare ziektekosten en het eind is nog niet in zicht. Van de Big Food industrie hoeven we niets te verwachten. Het woordje gezond staat alleen op het etiket. De gezondheidsraad zal niet overstag gaan met hun adviezen en bekennen dat ze er al 50 jaar naast zitten. De verandering zal moeten komen van onderuit. Mensen die succesvol hun leefstijl veranderen in weerwil van de adviezen.

Verwijzingen

* Chris Knobbe, MD. Cure AMD Foundation University of Colorado, Anschutz Medical Campus. Boulder, Colorado, United States. Zie <https://www.cureamd.org/>

** Benjamin Bikman - Cell Biology · Brigham Young University, Provo, Utah, United States, is a professor of pathophysiology and biomedical scientist whose research agenda focuses on the molecular mediators of obesity and its co-morbidities. Zie <https://cell.byu.edu/directory/benjamin-bikman>

Verlicht of Verblind? Een Zoektocht naar Zingeving of is het slechts een Ego-reis?

door **Stanley Bakker**

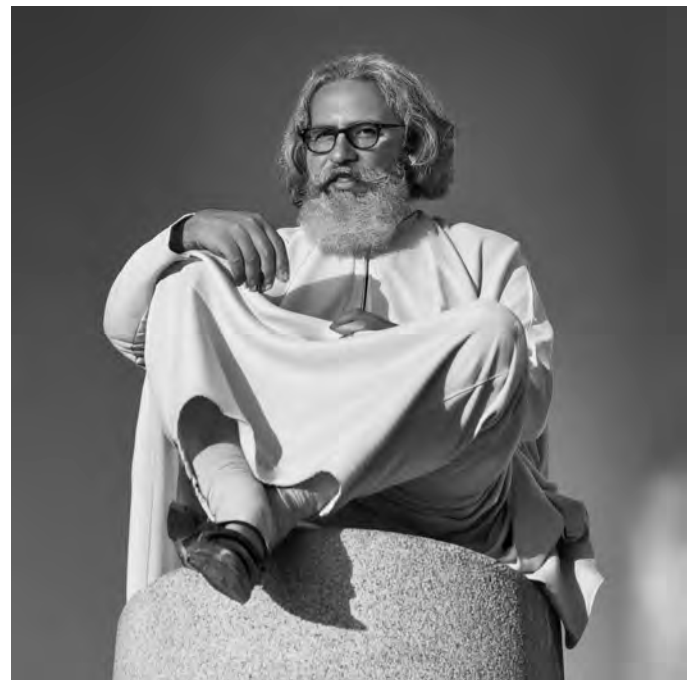
In de hectiek van de moderne wereld ontkomen we er bijna niet aan: ooit komt er een moment waarop we onszelf de vraag stellen “Is dit het nu?”. Voor sommigen komt die vraag als een zachte fluistering, voor anderen dondert hij als een donderslag bij heldere hemel, bijvoorbeeld tijdens een burn-out. Wat volgt, is vaak een zoektocht naar betekenis, een reis naar innerlijke rust. Maar in die zoektocht kan het gevaar schuilen dat we in ons streven naar verlichting te ver doorschieten – van persoonlijke transformatie tot wat lijkt op een religieuze bekering.

Voor veel mensen begint de reis met een fysieke of mentale crisis. Misschien zijn er onverklaarbare lichamelijke klachten of heeft iemand te maken met een kind dat kampt met bepaalde problematiek. In plaats van op de gebaande paden van de gezondheidszorg te blijven, gaan sommigen de alternatieve hoek verkennen: yoga, meditatie, en oosterse geneeswijzen worden dan de eerste handvatten. Deze praktijken bieden kalmte en reflectie, maar al snel lonkt een veel breder scala aan cursussen en therapieën – van reiki en NLP tot energetisch helen. Wat eerst een aanvulling was, wordt langzaamaan een hoofdzaak. Er wordt letterlijk en figuurlijk een put vol cursussen aangesproken, waarvan de effectiviteit soms net zo tastbaar is als een zeepbel.

Deze alternatieve reis gaat vaak gepaard met een sterke identiteitsverandering. De zoektocht naar betekenis en genezing vervaagt de oorspronkelijke identiteit, en geleidelijk ontstaat er een nieuwe, die vaak gepaard gaat met een diepe overtuiging in eigen kunnen. Narcisme ligt hier op de loer. De ‘ontwaakte’ persoon voelt zich niet langer een gewone sterveling, maar iemand met een speciale gave, een roeping zelfs, die altijd al in de jeugd aanwezig was, maar nu pas tot bloei komt. In hun eigen ogen zijn zij een gids, een leider, misschien wel een goeroe. De eigen capaciteiten worden overschat, de realiteitszin neemt af, en ineens wordt zelfs de meest alledaagse interactie een podium voor zelfverklaarde wijsheid.

Waar eindigt zo’n spirituele ontdekkingsreis vaak? In een eigen praktijk, natuurlijk. De ‘zoeker’ wordt zelf een coach, trainer of healer, en biedt anderen aan wat hij of zij ooit zelf zocht. Want als je zelf de antwoorden hebt gevonden, waarom zou je die dan niet delen met de wereld? Een eigen praktijk wordt een nieuwe kerk, waarin een soort evangelie

van persoonlijke groei en bewustwording gepredikt wordt. Dat de methoden weinig wetenschappelijke onderbouwing hebben, doet er dan vaak niet toe. De innerlijke verlichting die iemand heeft ervaren, wordt gepresenteerd als universele waarheid. De oude identiteit is vergeten, begraven zelfs, en de nieuwe ‘gids’ ziet zichzelf als een ware missionaris, een verlicht persoon die zijn of haar bijzondere gaven wil inzetten voor anderen.

Maar wat blijft er werkelijk over van de initiële vraag naar zingeving? Vaak niet meer dan een vage herinnering. Want ergens op die lange weg van yogamatten, oerdansen en schildercursussen is de focus verschoven van zelfontdekking naar zelfverheerlijking. Het oorspronkelijk verlangen naar rust en betekenis verwordt tot een zoektocht naar bevestiging van de eigen grootheid. De grens tussen zelfontwikkeling en zelfoverschatting vervaagt, en daarmee ook de echtheid van het pad dat ooit zo veelbelovend leek.

Misschien is het goed om, tijdens onze eigen reis naar zingeving, af en toe te stoppen en ons af te vragen: zijn we echt dichter bij onszelf gekomen? Of hebben we onderweg een nieuwe religie omarmd, waarin het eigen ego op een voetstuk is geplaatst?

DE AUTEURS VAN DIT NUMMER

Stanley Bakker (Spakenburg 1970) is ondernemer op het gebied van cloud-oplossingen voor Sales, Marketing en Support. Sinds 2018 in het bestuur van De Vrije Gedachte. Lid van de Vereniging tegen de Kwakzalverij. Studeert psychologie aan de Open Universiteit.

Richèl Bilderbeek (1980) werkt aan de universiteit van Uppsala (Zweden) als ondersteuning van wetenschappers, na een PhD en postdoc te hebben gehaald in respectievelijk phylogenetica en immunologie.

Jurjen Dijkstra (Oudkerk 1958) is opgeleid tot bouwkundig ingenieur, maar werkzaam in de octrooi-branchen en bijna gepensioneerd. De laatste 20 jaar werkzaam in een bedrijf dat alle octrooien ter wereld verzamelt om ze digitaal op te slaan, de data te harmoniseren en vervolgens aan de eindgebruikers ter beschikbaar te stellen.

René van Elst (Amsterdam 1950) studeerde sociologie en (deels) rechten, is gepensioneerd Human Resources medewerker, vertaalde poëzie van Fran Winant, is sinds 2014 meestentijds hoofd- en eindredacteur en opmaker van De Vrijdenker, maakt foto's en video's van vrijdenk-evenementen, donateur van Skepsis.

Martin Harlaar (Amsterdam 1956) is freelance historicus, opgeleid aan de UvA. Houdt zich de laatste jaren bezig met onderzoek naar en schrijven over woke-activisme, Social Justice Warriors en gender-ideologie. Aspirant-bestuurslid van DVG.

Anton van Hooff (Den Haag 1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redacteur van De Vrijdenker en oud-voorzitter van De Vrije Gedachte, Vrijdenker van het Jaar 2023. Auteur van diverse boeken, de recentste zijn *Je hebt gewonnen*, *Galileëer* en *Sparks from Spartacus, Life and Afterlife of the Ancient Rebel*.

Stine Eilskov Jensen (Hillerød, 1972) is een in Denemarken geboren filosofe en publiciste/columniste. Zij studeerde literatuurwetenschappen (met doctoraal cum laude) en filosofie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ze promoveerde in 2002 aan de Universiteit Maastricht op het proefschrift *Waarom vrouwen van apen houden*. Zij was docente aan de Vrije Universiteit. In 2022 werd ze benoemd tot bijzonder hoogleraar Publieksfilosofie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Ze schreef diverse boeken en maakte TV-series over filosofie. Haar nieuwste publicatie heet *Goddeloos*, zij pleit daarin voor een radicaal, maar ook teder atheïsme, dat vrijmoedig van zich laat horen wanneer het gaat om hete hangijzers die te maken hebben met religie. Op 7 december 2024 huldigt De Vrije Gedachte haar als Atheïst van het Jaar 2024.

Joseph Hugh McKenna (Houston 1957) is hoofddocent Geschiedenis van het Religieus Gedachtegoed aan de Universiteit van Californië te Irvine, V.S..

Enno Nuy (Aerdt 1950) is ondernemer en oud-hoofdredacteur van De Vrijdenker.

John Vink (Leiden 1950) Psychiatrie B Verpleegkunde, Orthopedagogiek, 20 j. leiding forensische psychiatrie/SGA; eigen bedrijf filtermateriaal voor lucht en water.

De kartoens zijn van de Turnhoutse cartoonist **Gie Campo** ("Gier").

Allen hartelijk dank voor hun bijdragen!

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Uw bijdragen aan dit blad worden zeer gewaardeerd. Wij verzoeken u om bij het aanleveren met de volgende informatie en aanwijzingen rekening te houden.

- Bijdragen aan het blad worden – in verzorgd, leesbaar Nederlands – in digitale vorm aangeboden aan het email-adres van de Redactie.
- Als auteur bent u zelf verantwoordelijk voor de inhoud van uw werk. Buiten die verantwoordelijkheid vallen door de Redactie in het werk aangebrachte correcties.
- De Redactie noch de vereniging De Vrije Gedachte (DVG) is aansprakelijk voor plagiaat, auteursrechtenschending etc., gepleegd door auteurs.
- Het copyright op een geplaatste bijdrage blijft berusten bij de auteur; DVG is echter gerechtigd de bijdrage geheel of gedeeltelijk opnieuw te plaatsen, hetzij in het blad hetzij in een bloemlezing in boekvorm hetzij op de website of Facebookpagina.
- U verstrekt over/van uzelf enige personalia en een portretfoto die bij het werk kunnen worden afgedrukt als het om een publicatie van enige omvang gaat.
- In overleg met de Redactie kan een bijdrage desgewenst onder pseudoniem worden gepubliceerd; anonieme bijdragen worden echter niet geaccepteerd. De auteur moet voor de hoofdredacteur bereikbaar zijn.
- Wij gaan ervan uit dat een artikel niet veel langer is

dan 3000 woorden en een boekbespreking die niet diep op thema's uit het boek ingaat niet veel langer dan 1500 woorden.

- Veronderstel niet te veel voorkennis bij de lezers; vermijd technische/geleerde termen of leg ze uit.
 - A.u.b. niet te veel noten.
 - Vertaal niet-Nederlandstalige teksten/citaten.
 - Zorg voor een sprekende / illustratie titel, die te maken heeft met het onderwerp, en voor bijpassende sub-onderwerpen met tussenkopjes.
 - Een mini-samenvatting, waarin ook de belangrijkste trefwoorden voorkomen, wordt op prijs gesteld.
 - Noem het hoofdonderwerp in het begin en schrijf de rest ter ondersteuning van dit onderwerp, zodat de lezer de argumentatie / illustratie en de weg naar de eventuele conclusie kan volgen.
 - Spring niet via vrije associaties van de hak op de tak en haal geen dingen erbij die niet met het hoofdonderwerp te maken hebben, waardoor de lezer de weg kan kwijtraken.
 - Vindt u dat een uitweiding belangrijk is ter illustratie van het hoofdthema, leg dan uit hoe.
 - Lees uw stuk zelf goed na; controleer de zinsbouw en spelling, in het bijzonder van de genoemde namen.
- Onze dank voor uw medewerking!

De Redactie

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel: het bevorderen van het vrijdenken. Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid, daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een plaatselijke of regionale kring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatieblad in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijegedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatieblad in dit blad.

Bezoek onze website
devrijegedachte.nl
en onze Facebook-pagina
'De Vrije Gedachte'

Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam *pensée*, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. *La libre pensée*, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: Wikipedia.org.)

strikte scheiding tussen kerk en staat – weren van indoctrinatie uit opvoeding en onderwijs – bevorderen van een kritisch onderzoekende, wetenschappelijke houding – ontmaskeren van religie, pseudowetenschap en andere waanvoorstellingen – vrijheid van expressie – respect voor de waardigheid van de mens als wezen met een eindig en eenmalig bestaan – erkenning van het volledige zelfbeschikkingsrecht van de mens over eigen lijf en leden